

Achttiende Trap¹: Verhandeling over slaap (hypnos), gebed (proseuchê) en het zingen der psalmen (psalmôidia) in de monnikengemeenschap (synodia).

1. Slaap is op een of andere wijze instandhouding van de natuur, beeld van de dood, inactiviteit van de zintuigen (*aisthêseis*). De slaap is weliswaar enig, maar zoals ook de begeerte heeft hij zeer veel oorzaken en uitgangspunten. Ik bedoel: hij kan ontstaan uit de natuur, uit voedsel, uit demonen, of wellicht ook uit een uiterst strenge en langdurig voortgezette vasten (*nêsteia*), waardoor uitgeput, het vlees (=het lichaam) dan door slaap zichzelf wil troosten.

2. Zoals het vele drinken afhangt van gewoontevorming (*synêtheia*), zo ook het vele slapen (*polyhypnia*). Laten wij daarom vooral in het begin van onze verzaking (*apotagê*) daartegen ten strijde trekken, want het is moeilijk een langdurig ingewortelde gewoonte te genezen.

3.a. Laten wij uitkijken en wij zullen bevinden dat, wanneer de geestelijke trompet (*salpigks*) een teken geeft, enerzijds de broeders zich zichtbaar verzamelen, maar anderzijds de vijanden² op een onzichtbare manier samenstromen. Daarom stellen de enen zich op bij ons bed en zetten ons na het opstaan aan opnieuw op ons bed te gaan liggen. "Blijf", zeggen zij, "totdat de inleidende hymnen beëindigd zijn, en begeef u dan zo naar de kerk."

b. Anderen dompelen hen die bij het gebed aanwezig zijn onder in de slaap³. Weer anderen verwekken langdurige en ongewone buikpijn, en weer anderen sporen aan, gesprekken te houden in het huis van de Heer. Anderen verleiden de geest tot onbetamelijke (*aischros*) gedachten. Anderen doen ons tegen de muur aanleunen als waren wij verzwakt, ja zelfs zijn er die ons herhaaldelijk doen geeuwen.

c. Sommigen van hen doen ons dikwijls lachen gedurende de gebedstijd, met de bedoeling daardoor God tegen ons tot toorn te prikkelen. Anderen spannen zich in dat wij ons haasten tijdens het reciteren der psalmen uit slordigheid. Anderen sporen ons aan de psalmen trager te zingen uit genotzucht. Ja zelfs zijn er die bij onze mond komen zitten en bewerken dat hij gesloten

blijft en moeilijk te openen.

4. Wie in het diepste van zijn hart (*en aisthêsei kardias*)⁴ weet bij God aanwezig⁵ te zijn, wanneer hij bidt, zal bevonden worden een onbeweegbare zuil te zijn die door geen enkele van de demonen waar we over gesproken hebben, geplaagd wordt⁶. Wie werkelijk gehoorzaam is wordt dikwijls, wanneer hij zich aan het gebed wijdt, plots geheel lichtend en met vreugde vervuld⁷. Want van tevoren had die strijder zich reeds voorbereid⁸ en van tevoren was hij ontvlamd door de oprechtheid van zijn dienst (*diakonia*)⁹.

5. Voor allen is het mogelijk te bidden¹⁰ midden een grote menigte (broeders). Voor de meesten ligt het bidden met één gelijkgezinde alleen beter. Voor zeer weinigen past het eenzame gebed. Wanneer gij met een menigte de hymnen zingt, zult gij niet vrij van alle zorgen (*ajlôs*)¹¹ kunnen bidden. Maar laat uw geest (*nous*) bezig zijn met de beschouwing (*theoria*) van de gezongen woorden ofwel¹² met een welbepaald gebed, terwijl gij wacht dat uw naaste (=medebroeder) zijn vers zingt (=alternerende psalmodie).

6. Aan niemand past het tijdens het gebed bezig te zijn met een werk (*parergon*) van ondergeschikt belang, en a fortiori met arbeid (*katergon*), want dat leerde duidelijk de engel die gezonden werd naar de grote Antonius¹³.

7. De oven beproeft het goud, de praktijk van het gebed test de ijver en de liefde van de monniken tot God.

Wie zich dit prijzenswaardige werk heeft eigen gemaakt, én nadert tot God, én verjaagt de demonen.

NOTEN BIJ TRAP XVIII

1. Sophronios 18 = PG 19.

2. De demonen stromen onzichtbaar in de kerk samen, wanneer de monniken zich daar zichtbaar verzamelen. Vö p. 56 n. 3.

3. Zie ook 19§9a.

4. Deze uitdrukking gebruikt Jo.Cl. om aan te duiden wat het meest innerlijke en authentieke is in het wezen. Hu IV p. 34.

5. Zo ook bij Abt Nisterôios 5: "Bid tot God als staande in de aanwezigheid van de Aanwezige, want Hij is in waarheid aanwezig."

VS (Mon.Cah. 10-11, p.175).

6. Als ideaal heeft Jo.Cl. een strijder voor ogen, die tegenover alle demonische bedrijvigheid als een onbeweegbare zuil staat, waartegen alle listen en intriges van de demon afketsen. Vö p. 57.

7. Ook in de Vaderspreuken vinden we de eis dat de monnik helemaal brandend vuur moet worden. Jozef in Panefo 6: "Abt Jozef zei tot abt Loot: "U kunt alleen monnik worden als u helemaal wordt als een laaiend vuur." VS (Mon.Cah. 10-11), p. 124. Sisoës 9: Een broeder ... zei tegen abt Sisoës: "U hebt zeker wel de maat van abt Antonius bereikt, vader?" En de grijsaard antwoordde: "Als ik slechts één enkele gedachte van abt Antonius had, zou ik helemaal vuur worden." VS (Mon.Cah. 10-11), p. 233-234.

8. Menselijke voorbereiding is noodzakelijk om aan de genade deelachtig te worden. De bidder is door zijn gehoorzaamheid voorbereid en ontvlamd, d.i. hij is in bezit van de juiste instelling en draagt in de kiem het toekomstig bezit in zich. Vö p. 60.

9. Vermits "dienst" nauw met "gehoorzaamheid" verbonden is, bedoelt Jo.Cl. met "dienst" wellicht geheel de op gehoorzaamheid berustende levensvoering van de monnik, die als een dienst opgevat wordt. Vö p. 58 n. 7.

10. Jo.Cl. onderscheidt drie vormen van het gebed: 1) te midden van een grote menigte d.i. de broeders van het monasterium; 2) met één gelijkgezinde d.i. de jonge monnik met zijn geestelijke vader; 3) het eenzame gebed d.i. het gebed van de hesychast, dat een uitzondering blijft. Hoe hoog hij het psalmgebed ook aanslaat, zijn ongedeelde liefde gaat uit naar het eenzame psalmgebed. Op te merken valt de gradatie "allen", "de meesten", "zeer weinigen". Vö p. 59.

11. "aÿlôs" "vrij van alle zorgen" bidden, wat een kenmerk van het gevorderde gebed is. Vö p. 54.

12. Wat volgt is niet onmiddellijk duidelijk. Wellicht is de betekenis dat men zo lang kan mediteren tot uw gebuur met het reciteren van zijn vers is klaargekomen en men zelf moet inspringen. Vö p. 53 n. 4.

13. Toen de heilige abt Antonius in de woestijn verbleef, overvielen hem eens lusteloosheid en zeer sombere gedachten. En hij sprak tot God: "Heer, ik wil gered worden en mijn gedachten staan het me niet toe. Wat moet ik in mijn kwelling doen? Hoe kan ik toch gered worden?" En hij stond even op, ging naar buiten, en toen zag Antonius iemand gelijk hijzelf die zat te werken, dan van zijn werk opstond en bad, en weer ging zitten om aan zijn snoer te vlechten, om daarna opnieuw op te staan en te bidden. Het was nu een engel van de Heer, uitgezonden om Antonius terecht te wijzen en gerust te stellen. En hij hoorde de engel zeggen: "Doe zo en u wordt gered". En het horen hiervan schonk hem grote vreugde en moed. En hij deed aldus en werd gered. VS, Antonius de Grote 1, (Mon. Cah. 10-11), p. 21.

Zie ook 14§23: 'Het is niet mogelijk zijn geest te richten op God en op handenarbeid'. Vö p. 51 v.

Negentiende Trap¹: Verhandeling over het lichamelijke waken (agrypnia), en hoe men zich daaraan moet wijden.

1.a. Bij degenen die de koningen der aarde bijstaan dragen sommigen geen wapens en geen wapenrusting, terwijl anderen roeden in de hand houden, weer anderen schilden dragen, weer anderen zwaarden. Groot echter is het verschil tussen de eersten en de laatsten, zij zijn onvergelykbaar. De eersten immers plegen in werkelijkheid (*kyriôs*) verwanten en huisgenoten van de koning te zijn. Zo liggen de zaken bij de koningen der aarde.

b. Welnu laten wij dan ook kijken hoe wij aanwezig zijn vóór onze God en koning tijdens de avond-, nacht- en dagdiensten en -gebeden. Want sommigen in de avond- en nachtwake² strekken hun handen uit om te bidden (*proseuchê*) vrij van alle zorgen (*ajlos*)³, en ontdaan van alle bezorgdheid (*phrontis*). Anderen brengen staande de nacht door met het zingen van psalmen.

c. Anderen volharden liever in het lezen (van de Schrift)⁴. Sommigen weer, omwille van hun zwakheid⁵, strijden moedig tegen de slaap door het werk (*ergon*) van hun handen. Anderen richten hun aandacht op de gedachte (*ennoia*) aan de dood⁶, omdat zij daardoor berouw (*katanyxis*) willen verwerpen.

d. Van hen allen volharden de eersten en de laatsten in een godgevallige nachtwake. De tweeden daarentegen volharden in een nachtwake die monniken past, de derden wandelen langs een lager gelegen weg⁷. God in ieder geval ontvangt de gaven en rekent ze aan naar ieders intentie en vermogen.

2. Een wakend oog reinigt de geest (*nous*), maar een grote hoeveelheid slaap verhardt de ziel. Een wakende monnik is vijand van onkuisheid (*porneia*), maar de slaperige monnik is haar metgezel.

3.⁸ Het waken is breker van de brand (van de hartstochten), bevrijding van zaadlozing tijdens de slaap, zeer vochtig oog, zachtmoedig hart, bewaker van gedachten, smeltkroes van spijzen, plaats van tuchtiging voor hartstochten, tuchtmiddel voor de tong, wat fantasieën op de vlucht drijft.

4. De wakende monnik is een visser van gedachten (*logismos*), in de stilte van de nacht kan hij ze gemakkelijk herkennen en

vangen. De godlievende monnik zegt, wanneer de trompet (*salpigx*) teken geeft voor het gebed: "Goed zo, goed zo." De luie monnik zegt: "Wee mij, wee mij."

5. De voorbereiding van een tafel doet de gulzigaards kennen, en de praktijk van het gebed doet de Godliebenden kennen. Wanneer de eerste de tafel ziet, springt hij op van vreugde, de tweede kijkt somber.

6. Veel slaap veroorzaakt vergeten (*lêthê*)⁹, maar nachtwake (*agrypnia*)¹⁰ zuivert het geheugen (*mnêmê*)¹¹.

7. De rijkdom voor landbouwers wordt verzameld op de dorsvloer en in de wijnpers, maar de rijkdom en de kennis¹² (*gnôsis*) voor monniken wordt vergaard tijdens het avond- en nachtgebed en door activiteiten van de geest.

8. Veel slaap is een onrechtvaardige levensgezel, die de helft van het leven van een slappeling (*rhaithymos*) rooft of zelfs het grootste deel.

9.a. Een ondeugdelijke monnik is wakker voor gesprekken, maar wanneer het uur van het gebed aanbreekt, worden zijn ogen bezwaard. De slappe monnik is bedreven in veelpraterij, maar, wanneer de lezingen voorgedragen worden, kan hij uit zijn ogen niet meer zien van de slaap.

b. Wanneer de laatste bazuinstoot klinkt, zal de opstanding van de doden geschieden (cf 1 Tes 4, 16) en, wanneer ijdele praat aanvangt, zal de terugkeer tot bewustzijn gebeuren van de slapers. De tiran, die de slaap is, is een verraderlijke vriend: wanneer wij verzadigd zijn, trekt hij zich dikwijls terug, en, wanneer wij honger en dorst lijden, bestrijdt hij ons hevig. Tijdens de gebedstijden suggereert hij handenarbeid te verrichten want op een andere wijze kan hij het gebed van hen die waken niet saboteren¹³.

c. Eerst sluipt hij (= de slaap) binnen om beginnelingen te bevechten, om hen van in het begin nalatig (*rhaithymos*) te maken of reeds van tevoren de weg klaar te maken voor de demon van de onkuisheid (*porneia*). Zolang wij van hem niet bevrijd zijn, laten wij niet nalaten met de gemeenschap psalmen te zingen, want dikwijls dutten wij niet in uit schaamte.

10. De hond haat de hazen, en de demon van de ijdelheid de slaap.

11. Na de dag gaat de verkoper zitten en berekent zijn winst, de (geestelijke) werker doet dit na het zingen der psalmen¹⁴.

12. Wacht waakzaam (*nêphontôs*) na het gebed, en dan zult gij

rijen van demonen zien. Daar zij immers door ons bestreden werden, pogen zij na het gebed ons te verstrikken met zondige voorstellingen¹⁵. Ga zitten, houd uw ogen open en ge zult zien wie gewoon zijn de eerste vruchten van de ziel weg te roven.

13. Het is mogelijk dat wij tijdens de slaap psalmverzen blijven herhalen uit gewenning. Ja zelfs komt het voor dat de demonen ons die verzen inblazen, om ons tot hoogmoed te verheffen¹⁶. Het derde geval wilde ik niet vermelden, maar iemand heeft er bij mij op aangedrongen: een ziel die het woord van de Heer ononderbroken overweegt (*meletaô*), pleegt ook tijdens de slaap met diezelfde woorden bij voorkeur bezig te zijn¹⁷. Want het tweede is waarlijk tegengeschenk (*antimisthia*) van het eerste om de zonden en de zondige fantasieën af te weren.

Negentiende trap. Hij die deze bestegen heeft, ontvangt licht in zijn hart.

NOTEN BIJ TRAP XIX

1. Sophronios 19 = PG 20.
2. Voor het complexe gebied van de nachtwake verwijst Vö p. 54 n. 6 naar scholion 1 van PG 20§944A: "De nachtwake (*agrypnia*) bestaat niet alleen in rechtstaan (*stasis*) en het reciteren van de psalmen, maar een nachtwake verricht ook hij die de hele nacht door psalmen zingt; ook hij die boeteoefeningen en gebeden verricht en zich neerwerpt op de grond; ook hij die heel de nacht doorbrengt in geweën en tranen en jammerklachten om zijn zonden. Ook spreekt men van nachtwake, wanneer iemand alleen 's avonds psalmen zingt en de rest van de nacht op tropariën overschakelt en overgaat op lofprijzingen van God (*doxologia*) en geestelijke lezing. Ook heeft men een nachtwake wanneer iemand zich oplegt zijn knie niet te buigen, naar het voorbeeld van degene die bestreden werd door onkuise gedachten" S.
3. Is een kenmerk van het hogere privaatgebed. Vö p. 54.
4. Hij onderstreept het belang van de geestelijke lezing, die de concentratie van de geest bevordert. Het zijn woorden van de heilige Geest die de lezer vormen. Ze omzetten in daden is het belangrijkste. Zie gr 27 § 47.
5. "Jo.Cl. bedoelt de zwakte van de geest, niet van het lichaam." s
6. De gedachte aan de dood wekt bij de eremiet ononderbroken gebed, bij de monniken vergroot zij de drang naar inspanning (*ponos*) en vernedering (*atimia*) d.i. voert naar boete (6§ 6). Ze wordt gewoon als de basis van het ethisch leven beschouwd. Vö p. 160.

7. De eersten: zij die de nacht doorbrengen met gebed; de laatsten met de overweging van de dood; de tweeden: met psalmodie; de derden: met geestelijke lectuur en handenarbeid.

8. § 3 Definities van het waken (agrypnia).

9. Het vergeten (lêthê). "De onwetendheid (agnoia) onverbrekelijk verbonden met vergeten (lêthê), nalatigheid (ameleia), zorgeloosheid (rhai-thymia) zijn hoofdondeugden die van God vervreemden. De gedachte (mnêmê) aan God, aan Christus, vooral in zijn passie vernietigt de hoogmoed. Het vergeten verwekt gebrek aan geloof. De vreeze Gods en de liefde tot God jagen het vergeten op de vlucht." Marc le moine p. 33 n. 10.

10. Wanneer hij hier over psalmodie spreekt bedoelt hij eerst en vooral het nachtelijk psalmgebed dat een deel van de ascetische oefeningen is die men onder de gemeenschappelijke noemer 'nachtwake' (agrypnia) kan samenvatten. Dit nachtelijk psalmgebed is vooral voor beginnelingen belangrijk. Hij geeft hen dan ook de raad zolang zij nog onder de heerschappij van de slaap staan ijverig in het gemeenschappelijk nachtelijk gebed aanwezig te zijn (§ 9c) waar de schaamte helpt om niet in te dutten. Vö p. 51v.

11. "Het waken zuivert het geheugen" kan men best verstaan vanuit Evagrius, *De oratione* 46: "De demon is zeer naijverig op de mens en wendt alle middelen aan om hem zijn doel te laten missen. Ook houdt hij niet op door het geheugen de gedachte aan de dingen terug levendig te maken..., om...zijn opgang naar God te hinderen. "Door het geheugen dringen de gedachten (noêmata) in het intellect dat daardoor bij de dingen (pragmata) betrokken wordt. Het intellect moet daarentegen een afleggen van de gedachten nastreven, wat door het gebed bereikt wordt. Vö p. 58.

12. Positief effect van het regelmatig psalmgebed is het verwerven van de kennis (gnôsis). Zie 20 § 7 Vö p. 58 n. 4. Voor gnôsis zie Vö p. 266-267.

13. Vgl. 14§23: "Het is niet mogelijk zijn geest te richten...op God en op handenarbeid."

14. Voor Jo.Cl. heeft het koorgebed een hoge waarde. Daarom nodigt hij de monnik uit om naar het voorbeeld van de koopman na het koorgebed een winstberekening te doen. Vö p. 53.

15. Na het gebed blijven de demonen niet werkeloos. Door zondige fantasieën willen zij de vruchten ervan wegroven. Vö p. 56. n. 4.

16. Een ziel die overdag ononderbroken bidt zal ook 's nachts niet anders kunnen dan dat blijven doen en zal erop bedacht zijn na het slapen de tijdens haar nachtelijk gebed gehoorde psalmverzen te mediteren, zodat haar hele wezen zich in Gods tegenwoordigheid gesteld weet en zich van Gods vuur doordrongen voelt. Maar juist op deze ideale hoogte merkt Jo.Cl. het dodelijk gevaar van de demonische inwerkingen, die alles zouden kunnen vernietigen: de verleiding tot hoogmoed. Vö p. 58 v.

17. "Wie naar het voorbeeld van David de wet des Heren de hele dag overweegt, overweegt haar ook tijdens zijn slaap in zijn dromen, zodat in hem de uitspraak in vervulling gaat: 'en zijn wet zal hij dag en nacht overwegen' (Ps 1,2) en ook: 'ik slaap, maar mijn hart is wakker' (Hl 5,2)."

sS.

Twintigste Trap¹: Verhandeling over de onmannelijke en kinderachtige vreesachtigheid (deilia).

1. Wie in een cenobietenmonasterium (*koinobion*) of een monnikencommunitieit (*synodia*) de deugd beoefent, wordt gewoonlijk niet erg bestreden door vreesachtigheid. Maar wie op meer eenzame plaatsen (*hesychastikos*) leeft, moet er voor strijden dat nooit over hem heer en meester zij de nakomeling (*gennêma*) van de ijdelheid, de dochter van het gebrek aan geloof: de vreesachtigheid (*deilia*)².

2.³ Vreesachtigheid is een kinderachtige houding in een bejaarde, ijdele ziel. Vreesachtigheid is een tekortschieten (*ektropê*) in het geloof zoals men heeft bij het vermoeden van onverwachte dingen.

3.⁴ Vrees is zich bekommeren om gevaar vóór het er is. Of nog: vrees is angstig gevoel van het hart, in verwarring geraakt en buiten zichzelf voor onbekende rampen. Vrees is beroving van zekerheid (*plêrophoria*). Een hoogmoedige (*hyperêphanos*) ziel is slavin van de vreesachtigheid. Ze vertrouwt op zichzelf, maar vreest lawaai en de schaduw der schepselen.

4. De rouwmoedigen (*penthountes*) en zij die zich gehard hebben⁵ (*apalgeô*) bezitten de vreesachtigheid niet. De vreesachtigen zijn dikwijls ten prooi aan uitzinnigheid (*ekstasis*), en begrijpelijk: terecht immers laat (de Heer) de hoogmoedigen in de steek, opdat wij, de overigen, zouden leren ons niet te verheffen.

5. Alle vreesachtigen (*deiliaô*) zijn ijdel (*kenodoxoi*), maar niet alle niet vreesachtigen zijn nederig (*tapeinophrôn*), daar én rovers én grafschenners niet zomaar vreesachtig zijn.

6. Aarzel niet 's nachts⁶ op plaatsen aanwezig te zijn waar gij u gewoonlijk angstig voelt. Maar indien gij u een weinig laat gaan (in de vreesachtigheid), dan zal die kinderachtige en belachelijke hartstocht (*pathos*) samen met u oud worden. Terwijl gij u op weg begeeft, wapen u met gebed. Zijt ge aangekomen, strek uw handen uit. Gesel uw vijanden met de naam van Jezus⁷, want er is in de hemel of op aarde geen sterker wapen. Als gij van uw ziekte bevrijd zijt, huldig luid hem die u bevrijd heeft, want als gij hem dankt⁸, zal hij u voor eeuwig beschermen.

7. Nooit kunt gij uw buik vullen in één keer, zoals gij ook de vreesachtigheid niet kunt overwinnen (in één keer)⁹. In verhou-

ding tot de maat van uw rouwmoedigheid (*penthos*) zal zij (=de vreesachtigheid) zich sneller terugtrekken (*hypochôreô*), en in verhouding tot het gemis (*elleipsis*) aan rouwmoedigheid zullen wij vreesachtig blijven. "Mijn haren en mijn vlees huiverden" (Job 4, 15), zegde Elifaz, wanneer hij verhaalde over de listigheid van die demon.

8. Nu eens is de ziel, dan weer het lichaam eerst om vreesachtigheid te tonen (*prodeiliaô*), en de ene deelt de hartstocht (*pathos*) mee aan de andere. Wanneer het vlees door vreesachtigheid is aangegrepen (*deilainomai*) en in de ziel de ontijdige vrees niet doordringt, is de bevrijding (*apallagê*) van de ziekte nabij. Wanneer wij echter al het onverwachte met vermorzeling des harten bereidwillig aannemen, dan zijn wij werkelijk van de vreesachtigheid bevrijd.

9. Het is niet de duisternis van de plaatsen en hun eenzaamheid die de demonen sterk maakt tegen ons, maar de onvruchtbaarheid (*akarpia*) van onze ziel, en soms zelfs ook de pedagogie van de Voorzienigheid.

10. Wie dienaar van de Heer geworden is, zal zijn eigen Meester en Hem alleen vrezen. Wie Hem nog niet vreest, heeft dikwijls schrik van zijn eigen schaduw.

11. Wanneer een geest op onzichtbare wijze aanwezig is, heeft het lichaam schrik, maar wanneer er een engel aanwezig is, dan is de ziel van de nederigen vervuld van vreugde. Laten wij daarom, wanneer wij uit zijn inwerking (*energeia*) de aanwezigheid van een engel gewaarworden, sneller opspringen om te bidden, want onze goede engelbewaarder (*phylax*) is gekomen om samen met ons te bidden¹⁰.

Wie de vreesachtigheid overwonnen heeft, heeft duidelijk zijn leven en zijn ziel als een wijgeschenk opgedragen aan God.

NOTEN BIJ TRAP XX

1. Sophronios 20 = PG 21.

2. Volgens Jo.Cl. komt de vreesachtigheid niet voor in een monasterium maar wel in de eenzaamheid (§1). De oorsprong is drievoudig: 1) Langs de kant van de mens is de hoofdoorzaak de ijdelheid, de ziel die haar vertrouwen op zichzelf en haar capaciteiten stelt (§1); 2) gebrek aan geloof

- (§2): het wegvallen van vertrouwen op Gods bijstand en hulp. God verlaat zulke ziel met pedagogische bedoelingen; 3) de demon die gebruik maakt van de innerlijke onvruchtbaarheid van de ziel en de pedagogische afwezigheid van God (§9). Vö p. 131.
3. § 2 Definities van de vreesachtigheid (deilia).
 4. § 3 Definities van de vrees (phobos).
 5. "Zij die hun eigen lichaam niet sparen en ongekreukt en onverstoord blijven bij al wat hen overkomt." s
 6. De nacht is het tijdstip van de misdaden en van de demonen. Ir.Ha., OCA 157 p. 248 en 251.
 7. Dikwijls aangehaald door de latere hesychasten met betrekking tot het Jezusgebed.
 8. Jo.Cl. spreekt slechts terloops over het dankgebed. Zijn interesse concentreert zich op het smeekgebed. Vö p. 237.
 9. De overwinning op de vreesachtigheid geschiedt geleidelijk en stapsgewijze (§ 7). De grote rol speelt het berouw (penthos) (§ 4.7). Een radicaal middel is 's nachts de plaatsen opzoeken die angst inboezemen (§6). Het gebed is daarbij een zeer werkzaam wapen; bedoeld is het monologistisch Jezusgebed (§6). In deze strijd zijn de engelen waardevolle helpers die ons willen bewaren en met ons bidden (§ 11). Zo geeft Jo.Cl. aan deze strijd een plaats in de grote strijd om de menselijke ziel tussen engelen en demonen. Vö p. 131.
 10. Jo.Cl. is ervan overtuigd dat we in onze engelbewaarder een machtige bondgenoot hebben die ons gebed ondersteunt. Vö p. 236.

Eenentwintigste Trap¹: Verhandeling over de ijdelheid (kenodoxia) met haar vele gezichten

1. Sommigen verkiezen de ijdelheid te onderscheiden van de hoogmoed (*hyperêphania*) door haar een afzonderlijke plaats in hun verhandelingen toe te kennen.

Daarom ook zeggen zij dat er acht eerste en belangrijkste zondige gedachten zijn. Maar anderzijds hebben Gregorius de Theoloog² en andere leraren er zeven³ aangevoerd. Op deze laatsten vertrouw ik, wat mij betreft, het meest, want wie bezit (nog) hoogmoed als hij de ijdelheid overwonnen heeft? Zij verschillen slechts zoveel van elkaar als het kind door zijn voorkomen (*physis*) verschilt van de man en het graan van het brood. Want het eerste is het begin, het tweede het eindpunt. Laten wij derhalve, nu de gunstige gelegenheid het vraagt, bondig spreken over het begin (*archê*) en de voltooiing (*plêrôma*) van de hartstochten: de onheilige eigenwaan (*oiêsis*). Want wie breedvoerig daarover poogt te handelen, gelijkt op de man die tevergeefs het gewicht van de winden nieuwsgierig navorst.

2. 4. Ijdelheid is volgens haar essentie (*kata to eidos*), verandering van natuur en perversie van zeden en rekening houden met kritiek.

Volgens haar hoedanigheid (*kata tèn poiôtêta*) is zij verspilling van vermoeiende (ascetische) arbeid, aanslag op onze schat, nakomeling van ongeloof⁵, voorloper van hoogmoed (*hyperêphania*), schipbreuk in de haven⁶, mier op de dorsvloer, weliswaar een zeer klein insect, maar dat al de vruchten van onze inspanningen bedreigt.

3. De mier wacht⁷ tot het graan is opgeslagen, de ijdelheid tot de rijkdom (van deugden) verzameld is. De eerste houdt ervan te stelen, de tweede te verstrooien. De geest van wanhoop verheugt er zich om wanneer hij ziet dat het kwaad toeneemt. De geest van ijdelheid verheugt er zich over wanneer hij de deugd ziet vermeerderen⁸. De deur naar de eerste (=de wanhoop) is de veelheid van verwondingen, maar de deur naar de tweede (= de ijdelheid) is de rijkdom van onze werken.

4. Kijk uit en ge zult bevinden dat de onheilige ijdelheid bloeit tot aan het graf, in de klederen, en in de parfums, in de escorte (van dienaren), en in de specerijen enzovoort.

5. Voor allen schijnt de zon overvloedig en in alle ondernemingen verheugt zich de ijdelheid. Wat bedoel ik? Indien ik vast, ben ik ijdel, en indien ik aan mijn vasten een einde maak om niet opgemerkt te worden, zal ik opnieuw ijdel zijn, omdat ik mij verstandig vind. Heb ik mij in schitterende kleding gekleed, dan word ik door ijdelheid overwonnen. Als ik mijn kleren ruil tegen geringere in waarde, ben opnieuw ijdel. Wanneer ik praat, word ik door ijdelheid overwonnen, als ik zwijg, word ik opnieuw door ijdelheid overwonnen. Telkens wanneer gij de fameuze drietandige kraaiepoet uitwerpt, staat de pin steeds rechtop.

6.⁹ Een ijdel mens is een gelovige afgodendienaar. Schijnbaar vereert hij God, maar in feite wil hij aan de mensen en niet aan God behagen.

Ijdel is ieder die op vertoon uit is. De vasten van een ijdel man is zonder verdienste, zijn gebed is ongepast (*akairos*), want beide doet hij om lof bij de mensen te oogsten. De ijdele asceet, benadeelt zich tweemaal, eerst door zijn lichaam uit te putten, en dan door geen beloning te krijgen.

7. Wie zou er niet om lachen dat de ijdele (*tês kenodoxias*) (geestelijke) werker, wanneer hij bij de psalmodie aanwezig is, door de ijdelheid, nu eens tot lachen, dan weer tot wenen bewogen wordt voor de ogen van allen.

8. God verbergt dikwijls voor onze ogen ook de deugden die wij bezitten. Maar de man die ons looft (*epainêtês*), of liever die ons misleidt: (*planêtês*)¹⁰, opent door zijn lofprijzingen onze ogen. Maar wanneer onze ogen geopend zijn, is onze rijkdom bij ons verdwenen.

9. De vleier is dienaar van demonen, handlangers van hoogmoed, vernietiger van berouw (*katanyxis*), verwoester van deugden, iemand die van de weg doet afdwalen: "zij die u gelukkig prijzen", zegt de profeet, "misleiden u" (Jz 3,12).

10. Het is eigen aan verheven mensen moedig en blij een belediging te verdragen. Maar het is eigen aan heiligen en gelukzaligen ongeschonden langs lofprijzingen te gaan.

11. Ik zag dat mensen die rouwmoedig waren (*pentheô*) geprezen werden en in woede ontstaken, en dat zij, zoals op een markt, de ene hartstocht (*pathos*) voor de andere ruilden.

12. "Niemand weet wat er in de mens omgaat, tenzij de geest van de mens die zich in hem bevindt" (1 Kor. 2, 11). Dat zij zich dus schamen en zwijgen die ons recht in ons gezicht (*eis prosôpon*) willen prijzen.

13. Wanneer gij hoort zeggen dat uw naaste en uw vriend u beledigd heeft in uw afwezigheid of in uw aanwezigheid, toon hem dan uw liefde door hem te prijzen.

14. Het is belangrijk de lof van mensen van uw ziel af te schudden, maar belangrijker de lof van demonen van zich af te wenden.

15. Nederigheid vertoont niet hij die zichzelf kleineert. Hoe immers zal hij zichzelf niet verdragen? Maar (nederigheid vertoont hij) die, wanneer hij uitgescholden wordt door een ander, zelfs zijn liefde voor hem niet doet verminderen.

16.a. Ik heb opgemerkt dat de demon van de ijdelheid aan een broeder slechte gedachten influisterde en dat hij ze aan een andere onthulde en dat hij de tweede aanzette aan de eerste te zeggen wat zich in zijn hart afspeelde en hem vervolgens te feliciteren om zijn voorkennis. Ja soms komt het zelfs voor dat de onheilige (=demon) de ledematen zelf van het lichaam in bezit neemt en pleegt ze te doen bewegen.

b. Laat niet toe dat hij u suggereert de taak van bisschop en higoemeen en leraar op te nemen, want het is moeilijk een hond te verjagen van de kraam van een slager¹¹. Wanneer hij ziet dat er zijn die een weinig zielevrede bezitten, spoort hij hen dadelijk aan uit de eenzaamheid (*erêmos*) naar de wereld terug te keren, zeggende: "Ga de zielen redden die verloren gaan."

17. Anders is het uiterlijke (*morphê*) van Ethiopiërs, en anders dat van standbeelden. Zo ook is anders de aard van de ijdelheid van hen die in een cenobietengemeenschap leven in vergelijking met de aard van de ijdelheid van hen die in de eenzaamheid verblijven¹².

18.a. De ijdelheid is voorkomend voor de bezoekers uit de wereld en spoort de nogal lichtzinnige monniken aan naar buiten te gaan om ze bij hun aankomst tegemoet te treden. Ze zet hen aan zich voor hun voeten neer te werpen, en, alhoewel zij (de ijdelheid) vol hoogmoed (*hyperêphania*) is, neemt zij de nederigheid (*tapeinôsis*) als een masker aan. Zij neemt een onnatuurlijke houding en taal aan, en richt haar ogen op de handen van de bezoekers in de hoop iets te krijgen. Zij noemt hen heren en meesters en na God schenkers van het leven.

b. Wanneer zij aan tafel gezeten zijn, zet zij hen aan zich te onthouden (*egkrateuesthai*) en hun minderen onbarmhartig te berispen. Tijdens het psalmgebed maakt zij de nalatigen (*rhai-thymos*) dapper, geeft zij de stemlozen een mooie stem en maakt

ze hen die indutten tot wakenden. Ze vleit de voorzanger (*ho epi tou kanonos*) van de psalmodie en dringt erop aan de voornaamste delen van de zang als gunst aan hem toe te vertrouwen. Ze noemt hem vader en meester totdat de gasten vertrokken zijn. Ze maakt degenen die boven de anderen geëerd worden hoogmoedig en hen die misprezen worden haatdragend.

19. De ijdelheid verschaft dikwijls oneer in plaats van eer, want ze brengt grote schaamte over haar leerlingen wanneer zij zich toornig maken. De ijdelheid maakt de opvliegenden (*oxys*) voor het oog van de mensen zachtmoedig (*prays*). Ze springt trots op natuurlijke begaafdheden en werpt daardoor de rampzaligen dikwijls (in hun ongeluk).

20. Ik heb gezien dat een demon zijn eigen broer pijn deed en verjaagde. Want, toen een broeder zich eens toornig maakte, verraste hem ondertussen de aankomst van mensen uit de wereld en de ellendeling ging over van de toorn naar de ijdelheid want hij kon beide (toorn en ijdelheid) niet tegelijk dienen.

21. Wie verkocht is aan de ijdelheid, leidt een dubbel leven: want naar zijn habijt (*schêma*) leeft hij te midden van monniken, maar met zijn wil en zijn gedachte leeft hij in de wereld.

22. Indien wij ons beijveren te lopen naar het welbehagen van God, laten wij ons inspannen de goddelijke heerlijkheid te proeven. Want wie haar geproefd heeft, zal alle aardse glorie geringschatten. Het zou me immers verwonderen indien iemand de tweede (=de aardse glorie) minacht zonder de eerste (= de hemelse glorie) geproefd te hebben.

23. Dikwijls bekeren (*strephô*) wij ons, nadat wij door de ijdelheid beroofd werden, en beroven wij haar op een handiger wijze. Ik heb gezien dat sommigen met een geestelijk werk (*ergasia*) begonnen uit ijdelheid en dat, nadat zij dat berispendwaardig begin hadden verworpen, het einde prijzenswaardig werd, omdat zij hun intentie (*ennoia*) hadden veranderd.

24. Wie trots is omwille van natuurlijke talenten, ik bedoel: scherpzinnigheid, gemakkelijker in het leren, in het lezen, in het voordragen (van literair werk), in schranderheid, en alle soortgelijke gaven die wij moeiteloos bezitten, zal nooit gaven verkrijgen die zijn natuur te boven gaan, want hij die in het geringe ontrouw is, is ook in het grote ontrouw [en ijdel] (cf Lc 16,10).

25. Er zijn er velen die om de hoogste hartstochteloosheid (*apatheia*), rijkdom aan genadegaven (*charisma*), het verrichten

van wonderen, de kracht van de voorkennis te verwerven, hun eigen lichamen tevergeefs uitputten. Ze vergeten, de sukkelaars, dat niet onze inspanningen, maar eerder de nederigheid de moeder van zulke gaven is. Wie gaven (*dôron*) eist in ruil voor inspanningen, die legt een wankel fundament, maar wie zichzelf beschouwt als schuldenaar, zal onverwachts onverwachte rijkdom krijgen.

26. Betrouw de wanner (= de demon) niet die u inblaast uw deugden uit te stallen zogenaamd om uw toehoorders te helpen: “want wat zal de mens erbij gebaat zijn, indien hij heel de wereld wint, maar zichzelf schaadt” (Mt 16,26; Lc 9,25)? “Niets kan zozeer de toeschouwers stichten als een nederig en onvervalst gedrag en onge Kunstelde taal, want dit wordt ook voor anderen een middel om zich nooit te verheffen (*epairesthai*). Wat zou er een belangrijker woord zijn dan dit om voordeel te brengen?”¹³

27.a. Een van hen die de gave der visioenen bezat, gaf (daarvoor) een bewijs en hij vertelde, de ziener: “Toen ik in een vergadering zat”, zei hij, “kwam de demon van de ijdelheid en die van de hoogmoed en zetten zich langs weerszijden van mij. En de eerste porde mij in de zijde met zijn ijdele vinger en spoorde mij aan te verhalen over een of ander visioen dat ik gezien of een of ander werk dat ik verricht had in de eenzaamheid. Toen ik hem afgewezen had door te zeggen: ‘Dat zij wijken en zich schamen die kwaad tegen mij beramen’ (Ps 69,3) zei hij die aan mijn linkerzijde zat mij onmiddellijk in het oor: ‘Goed zo, dat hebt gij goed gedaan. Gij zijt groot geworden, door mijn schaamteloze moeder overwonnen te hebben’. Hem heb ik door het vervolg van het vers op te nemen, raak (*euthubolôs*) gezegd: ‘Dat zij terstond beschaamd de wijk nemen zij die mij zeggen: goed zo, goed [hebt ge gehandeld]’” (Ps 69,4)¹⁴.

b. Toen ik aan dezelfde vroeg hoe de ijdelheid de moeder van de hoogmoed (*hyperêphania*) was, antwoordde hij mij: “De lofprijzingen verheffen de ziel en maken haar trots en wanneer de ziel werd verheven, neemt de hoogmoed haar in bezit, heft haar op tot de hemelen en stort haar tot in de afgronden”.

28. Er is een roem (*doxa*) die van de Heer komt: “Immers, die Mij verheerlijken, zegt Hij, zal Ik verheerlijken (1 S 2,30), en er is een roem die voortkomt uit het opzet van de duivel. “Wee, immers”, zegt Hij, “wanneer alle mensen goed van u spreken” (Lc 6,26).

29.a. Gij zult duidelijk de eerste (roem) herkennen, telkens als gij hem met alle middelen afwendt, daar gij meent dat hij

schadelijk is, en gij uw eigen levenswijze verbergt, waarheen gij u ook begeeft. Maar de tweede zult gij duidelijk herkennen, telkens wanneer gij zelfs het gewone doet, om door de mensen gezien te worden (cf Mt 6,1).

b. De verdorven ijdelheid suggereert ons te doen alsof wij de deugd bezitten die wij niet hebben: "want", zegt zij, "dat uw licht zo strale voor de mensen, opdat zij uw goede werken zien" (Mt 5, 16). Dikwijls maakt de Heer de ijdele mensen (*kenodoxos*) door smaad die hen overkomt tot mensen die geen ijdele roem zoeken (*akenodoxia*).

30. Beginstadium (*archê*) in het afwijzen van ijdele roem (*akenodoxia*) is het bewaken van de mond en de liefde voor vernedering (*atimia*). Het middenstadium (*mesotês*) is het ophouden met al de werken van de ijdelheid, zodra ze in onze gedachten opduiken. Het eindstadium – indien er inderdaad een eindpunt bestaat voor de afgrond – is het ongemerkt beoefenen van wat bijdraagt tot onze publieke vernedering.

31. Verberg een daad waarvoor gij u schaamt (*aischunê*) niet, zogezegd om geen aanstoot te geven. Overigens moet men naargelang van de soort fout wellicht niet steeds dezelfde pleister gebruiken.

32. Telkens wanneer wij op roem (*doxa*) azen, en telkens wanneer hij ongeroepen door anderen toegezonden ons ten deel valt, en telkens wanneer wij pogen zaken te ondernemen om ijdele glorie te verwerven, laten wij dan onze rouwmoedigheid (*penthos*) gedenken en ons in vreze stellen (voor God) tijdens ons persoonlijk gebed, en wij zullen voorzeker de schaamteloze (ijdelheid) beschamen, indien tenminste wij ons toeleggen (*epimelesthai*) op waarachtig gebed. Maar indien wij ons niet toeleggen op waarachtig gebed, laten wij snel onze dood overwegen. En indien ook dat niet lukt, laten wij de schande vrezen die volgt op de eer: "Want wie zichzelf verheft, zal vernederd worden" (Lc 14, 11), niet alleen daar (= in het hiernamaals), maar ongetwijfeld ook hier¹⁵.

33. Telkens wanneer de lofredenaars, of liever de dwaalsterren (= demonen) ons beginnen te loven, laten wij dan snel de menigte van onze zonden (*anomia*) met onze geest in herinnering roepen en wij zullen bevinden dat wij wat gezegd en gedaan wordt (om ons te loven) onwaardig zijn.

34. Er zijn natuurlijk ook ijdele mensen die in sommige van hun gebeden door God verhoord moeten worden. Maar gewoonlijk

voorkomt de Heer hun gebeden en smekingen, opdat zij niet hun eigendunk (*oiêsis*) zouden vermeerderen, omdat zij door hun gebeden verhoord werden.

35. Gewoonlijk zijn het niet zozeer de eenvoudigen die in de macht geraken van dat gif: (van de ijdelheid), want de ijdelheid is een verwerping van de eenvoud en een gekunstelde manier van leven.

36. Dikwijls gebeurt het dat een made, wanneer ze gegroeid is, vleugels krijgt en omhoog vliegt de lucht in. Ook de ijdelheid, wanneer zij haar volmaaktheid bereikt heeft, baart de hoogmoed (*hyperêphania*), de aanvoerder en de voltooiing van alle ondeugden.

Eenentwintigste trap. Wie door de ijdelheid niet gegrepen werd, zal niet in de handen vallen van de door God gehate, zinloze hoogmoed.

NOTEN BIJ TRAP XXI

1. Sophronios 21 = PG 22.
2. Sommigen zien in Gregorius de Theoloog paus Gregorius I die in zijn *Moralia* in Iob 31, XLV, 88 beide ondeugden gelijkgeschakeld heeft. PD p. 341. Maar afgezien van het feit dat zijn geschrift niet in het Grieks vertaald werd, is Gregorius de Theoloog in de Griekse literatuur steeds Gregorius van Nazianze (*Oratio* 39,10MSG 36,345A). Vö p. 133.
3. Jo.Cl. zegt dat hij zijn voorgangers volgt die er slechts zeven aannemen. Dat zou bereikt worden als hij ijdelheid en hoogmoed samenvoegde. Niettemin behandelt hij beide afzonderlijk in Trap 21 en 22. Beide trappen eindigen evenwel op één "tribunaal" dat dient voor Trap 21 en 22 samen. Vö p. 132v.
4. § 2 Definities van de ijdelheid (*kenodoxia*).
5. Omdat door uitsluitend haar blik op de mensen te richten het contact met God verbroken is. Vö p. 133.
6. Jo.Cl. vat het gevaar van de situatie sterk samen in dit beeld. Vö p. 133.
7. D.i. de ijdelheid treedt laat op: ze wacht tot de arbeid geleverd is en dan vernietigt ze hem. Vgl. 25§9. Vö p. 133v.
8. De ijdelheid wil de rijkdom aan deugden verstrooien en verheugt zich wanneer zij vermeerderen. Ze nestelt er zich heimelijk in en verwekt verwaandheid en trots over de geleverde prestatie en vergiftigt daardoor het hele ethische handelen. Jo.Cl. geeft daarvan verschillende voorbeelden: "verzaking aan de ijdelheid die de gehoorzaamheid vergezelt" (2§14);

"laten wij toezien of de vreemdelingschap geen aanleiding geeft tot ijdelheid" (3§ 3). Vö p. 134.

9. §6 Definities van een ijdel mens.

10. Letterlijk: 'dwaalster' namelijk demon. PGL.

11. Dit is: het is moeilijk zich niet boven de anderen te verheffen door ijdelheid, wanneer men boven hen verheven is door het gezag van de bevelvoering of omwille van een andere superioriteit. AdA

12. "De ijdelheid in de eenzaamheid heeft te maken met alle schamelheid, ik bedoel het vasten en het op de grond slapen en de andere verstervingen. De ijdelheid in de cenobietengemeenschappen met genot en bezit en welvaart en overvloedige rijkdom. De eersten pochen op hun armoedige levensstijl, de tweeden op hun voorspoed, zodat de eerste een ijdelheid van monniken is, de tweede een wereldse ijdelheid." s

13. De deugden moeten onzichtbaar blijven. Juist deze houding maakt volgens Jo.Cl. op de omgeving een sterke indruk. Vö p. 215 n. 4.

14. De demon zoekt te verleiden door lof. De monnik antwoordt door een schriftcitaat. Zoals men ziet, geschiedt de weerlegging van de demonen door schriftwoorden juist zoals Evagrius in zijn Antirrheticus heeft uiteengezet. Zie §14. Vö p. 135.

15. Jo.Cl. is ervan overtuigd dat iedere ijdelheid een vallen in schande ten deel valt. Daarom geeft hij de goede raad de ijdelheid tenminste om dat motief te vermijden. Het is zeker geen hoogstaand motief, maar hij heeft mensen van verschillende geestelijke rijpheid voor zich, met wie hij als zielzorger rekening moet houden. Vö p. 139 n. 2.

Tweëntwintigste Trap¹: Verhandeling over de zinloze hoogmoed (hyperêphania).

1.² Hoogmoed is verloochening van God³, uitvinding van demonen, misprijzen van mensen, moeder van veroordeling (van anderen), nakomeling van lofprijzingen, teken van onvruchtbaarheid, wat hulp van God op de vlucht drijft, voorloper van waanzin (*ekstasis*), oorzaak van zonden (*ptôma*), aanleg voor epilepsie⁴, bron van toorn (*thymos*), deur voor huichelarij, versterking van demonen, bewaker van zonden (*hamartêma*), oorzaak van afwezigheid van erbarmen (*asplagchnia*), onwetendheid nopens medevoelen (*sympateia*), bittere wetgever, onmenselijke rechter, tegenstander van God, wortel van godslastering⁵.

2. Het beginstadium (*archê*) van hoogmoed is het hoogtepunt van ijdelheid. Het middenstadium (*mesotês*) is misprijzen voor de naaste, schaamteloos paraderen met eigen inspanningen (*ponos*), zucht naar lof in het hart, haat van kritiek. Het eindstadium (*telos*) is afwijzing (*arnêsis*) van Gods hulp, overschatting van eigen inspanning (*spoudê*), een duivelse levenswijze (*êthos*).

3. Laten wij luisteren, wij allen die deze kuil willen ontvluchten: deze hartstocht (*pathos*) pleegt dikwijls haar voedsel te halen uit de dankzegging (*eucharistia*), want van in het begin suggereert zij niet schaamteloos God te verloochenen (*arneisthai*).

4. Ik heb gezien dat iemand God dankte met de mond maar hoog van zichzelf opgaf met zijn geest (*phronêma*). Ook getuigt hierover duidelijk de bekende Farizeeër, die op bedrieglijke wijze (*eirônîkôs*) zegt: "Mijn God, ik dank U" (Lc 18, 11).

5. Waar zonde (*ptôma*) voorkomt, daar heeft de hoogmoed reeds tevoren zijn tent opgeslagen, want het tweede (= de zonde) is aanwijzing van het eerste (= de aanwezigheid van de hoogmoed).

6. Ik heb gehoord dat een eerbiedwaardig man gezegd heeft: "Veronderstel dat de hartstochten (*pathos*) die schande brengen twaalf in getal zijn", "indien gij van één van hen – ik bedoel de eigenwaan (*oiêsis*) – vrijwillig houdt, dan zal die hartstocht de plaats van de elf andere innemen."⁶

7. De hoogmoedige (*hypsêlophrôn*) monnik spreekt hevig tegen, maar de nederige (*tapeinophrôn*) kan zelfs niet in het gelaat

kijken. Een cypres buigt zich niet naar de grond om rond te wandelen; een hooghartige (*hypsêlokardios*) monnik buigt zich ook niet om gehoorzaamheid (*hypakoê*) te verwerven.

8. Een hooghartig man verlangt te bevelen (*archein*), want op een andere wijze kan of liever wil hij niet zomaar geheel en al ten onder gaan.

9. "De Heer weerstaat de hoogmoedigen" (Jak 4, 6) en wie overigens kan met hen medelijden hebben? "Ieder hooghartig man is onrein in de ogen van God" (Spr 16,5) en wie overigens zal zulk een man rein kunnen maken?

10. Leerschool voor de hoogmoedigen is een val (in de zonde) (*ptôma*); wat hen prikkelt is een demon; teken van hun godverlatenheid is waanzin. In de eerste twee gevallen worden de mensen dikwijls door andere mensen genezen. Het laatste geval echter is door mensen niet te genezen (*aniatos*).

11. Wie kritiek van zich afschudt, bewijst dat hij de hartstocht (van de hoogmoed) bezit; wie kritiek aanvaardt, is van de boei (van de hoogmoed) bevrijd.

12. Indien iemand, zonder (tussenkoms) van een andere hartstocht, alleen door deze (= de hoogmoed) uit de hemel is gevallen⁷, dan moet er gezocht worden of het soms niet mogelijk is, ook zonder (tussenkoms) van een) andere deugd, alleen door de nederigheid (*tapeinôsis*) naar de hemelen op te stijgen.

13. De hoogmoed is vernietiging van rijkdom en zware arbeid. "Zij hebben geschreeuwd en er was niemand om hen te redden" (Ps 17,42). Ongetwijfeld, omdat zij met hoogmoed geroepen hebben. "Zij hebben tot de Heer geroepen, en hij heeft hen niet verhoord" (Ps 17,42). Ongetwijfeld, omdat zij de oorzaken, tegen dewelke zij (om hulp) baden, niet hadden verwijderd.

14. Een zeer wijze (*gnôstikôtatos*) ouderling wees een hoogmoedige (*hyperêphaneuomenos*) broeder op geestelijke wijze (*pneumatikôs*) terecht. Deze, verblind als hij was, zei "Excuseer mij, vader, ik ben niet hoogmoedig (*hyperêphanos*)."
De zeer wijze (*pansophos*) ouderling antwoordde hem: "En welk duidelijker bewijs, kind, kunt gij geven van die hartstocht dan dat, dat gij zegt: "Ik ben niet hoogmoedig?" Zulke mensen helpt ten eerste de onderdanigheid (*hypotagê*), een hardere en armoedigere levenswijze en het lezen van de bovennatuurlijke prestaties (*katorthôma*) van de Vaders. Wellicht zal er zelfs op die wijze voor de zieken (= de hoogmoedigen) maar een geringe hoop zijn gered te worden.

15. Het is een schande prat te gaan (*epairesthai*) op een sieraad dat aan een ander toebehoort. Het is de hoogste dwaasheid groot te gaan op genadegaven (*charisma*) die van God komen. Ga alleen prat op alle deugden (*katorthôma*) die gij bezat vóór uw geboorte, want die van na uw geboorte, werden door God gegeven, zoals ook uw geboorte.

16. Alle deugden (*aretê*) die gij zonder uw geest (*nous*) tot stand gebracht hebt (*katorthoô*), die en die alleen zijn van u, want uw geest heeft God geschonken. Alle kamprijzen die gij in de wacht gesleept hebt zonder uw lichaam, die zijn alleen uit uw inspanningen ontstaan, want uw lichaam is geen schepping van u, maar van God.

17. Wees niet gerust zolang gij het oordeel (van de rechter) (*apophasis*) over u niet ontvangen hebt, wanneer gij ziet dat die man, ook nadat hij was gaan aanliggen in de bruiloftszaal, aan handen en voeten gebonden werd en naar de duisternis buiten verbannen werd (Mt 22,13).

18. Zet geen dikke nek op gij die aards zijt, want velen werden zelfs uit de hemelen geworpen, al waren zij heilig en onstoffelijk.

19. Telkens wanneer de demon zijn plaats inneemt bij zijn medewerkers, dan verschijnt hij hun in hun slaap, of ook wanneer zij zich in wakende toestand bevinden, (verschijnt hij) als het ware in de gedaante van een heilige engel of van een of andere martelaar en schenkt hij openbaring (*apokalypsis*) van mysteriën of genadegaven (*charisma*), opdat de ongelukkigen, bedrogen, tenslotte volledig hun verstand verliezen.

20. Zelfs indien wij oneindig veel keren de dood zouden ondergaan voor Christus, dan zouden wij nog niet onze rekening betaald hebben, want iets anders is het bloed van God en iets anders het bloed van zijn dienaren, wat betreft zijn waarde en niet wat betreft zijn wezen.

21. Laten wij niet ophouden steeds onze Vaders en lichtgevers (*phôstêr*) samen te doorvorsen en te onderzoeken en dan ook zullen wij bevinden dat wijzelf geenszins in het spoor wandelen van hun nauwgezette levenswandel (*politeia*) en ook niet onze gelofte heilig onderhouden maar nog in de wereldse gesteltenis leven⁸.

22.⁹ Monnik is waarlijk het oog van de ziel dat geen verstrooiing kent (*ameteôristos*) en het onbewogen zintuig van het lichaam. Monnik is wie zijn vijanden als wilde dieren uitdaagt en hen ophitst wanneer zij van hem wegvlugten. Monnik is een voort-

durend buiten zichzelf zijn (*ekstasis*), en erover treuren (*lupê*) te leven. Monnik is wie zo door de deugden gevormd is als een andere door de genietingen. Monnik is een nooit uitdovend licht in het oog van het hart. Monnik is een afgrond van nederigheid, waarin hij elke boze geest (*pneuma*) naar beneden gestort heeft en doen stikken.

23. Opgeblazenheid (*tuphos*) veroorzaakt het vergeten van onze fouten (*ptaisma*), want de herinnering aan onze fouten verschaft nederigheid (*tapeinophrosynê*).

24. Hoogmoed¹⁰ is de diepste armoede van de ziel die zich rijkdom inbeeldt (*phantazô*) en meent een licht te zijn in de duisternis. Deze onreine hoogmoed laat niet alleen niet toe vorderingen te maken, maar werpt ons neer van de hoogte (van de deugd).

25. Een hoogmoedige is een granaatappel, inwendig rot, maar uitwendig stralend van schoonheid. Een hoogmoedige monnik zal geen demon nodig hebben, want hijzelf wordt voor zichzelf demon en daarenboven vijand.

26. De duisternis is vreemd aan het licht, vreemd ook de hoogmoedige aan deugd. In het hart van hoogmoedigen zullen godslasterlijke woorden ontstaan, maar in de zielen van nederigen hemelse beschouwingen. Een dief verafscht de zon, maar de hoogmoedige misprijs zachtmoedigen.

27. De meeste hoogmoedigen, ik weet niet hoe, kennen zichzelf niet, en na in de mening geleefd te hebben dat zij hartstochtloos (*apathês*) waren, constateren zij bij hun dood hun eigen armoede. Wie in hoogmoed gevangen zit, zal de Heer nodig hebben, want "zinloos is voor hem redding die van mensen komt" (Ps 107,13).

28.¹¹ a. Ik heb ergens die zinloze dwaling (= de hoogmoed) betrappt aanwezig te zijn in mijn hart, rijdende op de schouders van zijn eigen moeder (= de ijdelheid). Ik heb hen in de val gelokt met de strik van de gehoorzaamheid (*hypakoê*) en geeseld met de zweep van de nederigheid (*euteleia*) en in een verhoor vroeg ik hen mij te zeggen hoe zij in mijn hart binnengekomen waren. Dankzij de geseling zeiden zij (= moeder en dochter):

b. "Wij hebben geen begin en geen geboorte want wij zijn oorzaak en bron van alle hartstochten. Ons bekaamt zeer hevig vermorzeling (*syntrimmos*) des harten, die ontstaat in onderdanigheid (*hypotagê*). Wij verdragen niet door iemand bevolen te worden. Daarom, ofschoon wij in de hemel heersers waren, zijn wij daaruit verwijderd geworden (*apostateô*).

c. Om het samenvattend te zeggen, wij zijn de verwekkers van alles wat de nederigheid tegenwerkt, want alles wat met haar (= de nederigheid) samenwerkt is ons vijandig. Hoe dan ook, wij bezaten macht in de hemel, en waarheen zult gij vluchten van ons aangezicht?

d. Wij plegen dikwijls te volgen op vernederingen (*atimia*), gehoorzaamheid (*hypakoê*), afwezigheid van toorn (*aorgêsia*), vergevensgezindheid (*amnêsikakia*), en dienstverlening (*diakonia*). Onze nakomelingen zijn de zonden (*ptôma*) van geestelijke mensen: toorn (*orgê*), kwaadsprekerij (*katalalia*), bitterheid (*pikria*), toorn (*thymos*), geschreeuw (*kraugê*), godslastering (*blasphêmia*), huichelarij (*hypokrisis*), haat (*misos*), afgunst (*phthonos*), leven volgens eigen inzicht (*idiorrhymia*), twist (*antilogia*), ongehoorzaamheid (*apeitheia*).

e. Eén enkel ding is er waartegen wij geen macht hebben iets te ondernemen en dat zeggen wij u omwille van uw zweepslagen: telkens als gij uzelf tegenover de Heer steeds oprecht blijft beschuldigen, dan beschouwt gij ons als een spinneweb. Het paard immers van de hoogmoed, zoals gij ziet, is de ijdelheid, waarop ik geklommen ben.

f. Maar de heilige nederigheid, de zelfbeschuldiging (*automemp-sia*)¹² lachen het paard uit en zijn ruiter, terwijl zij harmonieus de overwinningshymne zingen: "Laten wij zingen voor de Heer, roemrijk heeft Hij zich verheerlijkt, paard en ruiter wierp Hij in de zee, [en in de afgrond van de nederigheid]" (Ex 15,1).

Tweëëntwintigste trap. Hij die hem bestegen heeft, bezit kracht. Indien tenminste het ook mogelijk zou zijn die trap te bestijgen.

NOTEN BIJ TRAP XXII

1. Sophronios 22 = PG 23.

2. § 1 Definities van de hoogmoed (*hyperêphania*).

3. "Wie meent uit zichzelf een goede daad te stellen en niet met de hulp uit den hoge, verloochent God, die in alles zijn helper is. Daardoor komt hij ten val, omdat hij door de genade verlaten wordt, die hij verworpen heeft." sS Deze tweede vorm van hoogmoed, die meent alle goede daden aan zichzelf te kunnen toeschrijven en de hulp van God te loochenen is nog erger. Jo.Cl. spreekt hier vaak over: verloochening van God, wat de hulp van God op de

vlucht drijft, tegenstander van God (§1). Vö p. 143 n 2.

4. In de oudheid werd epilepsie verward met waanzin en beschouwd als demonische bezetenheid. ODByz, 2, col 998 s.v. Insanity.

5. In 23§ 12 noemt Jo.Cl. het oordelen en veroordelen van de naaste de wortel van de godslastering. Vö p. 150. Vgl. 26§ 29e.

6. Daaruit blijkt de verderfelijkeid van de hoogmoed, dat hij bij zijn bezitter alle overige hartstochten verdringt en hun plaats inneemt. Vö p. 144.

7. Zinspeling op de val van Lucifer.

8. Jo.Cl. vraagt een voortdurend gewetensonderzoek en is ervan overtuigd dat de vergelijking van ons leven met dat van de groten uit de voortijd ons zal leren dat wij in feite nog altijd leven in een wereldse gesteltenis.

9. § 22 Definities van de volmaakte monnik (teleios monachos).

10. § 24-25 Definities van 'hoogmoed' en 'hoogmoedige'.

11. § 28 De hoogmoed voor het tribunaal.

12. Met het gewetensonderzoek verbindt Jo.Cl. de zelfbeschuldiging, de herinnering aan onze zonden die wij verafschuwen, een houding die de monnik past, die een afgrond van nederigheid moet zijn (§ 22,23 en 28c-f).

Vö p. 180.

Drieëntwintigste Trap¹: Verhandeling over de onuitsprekelijke (anekphrastos) gedachten van de godslastering (blasphemia)².

1. In wat vooraf gaat hebben wij gehoord dat er uit een boosaardige wortel en moeder een zeer boosaardige nakomeling voortkomt. Ik bedoel namelijk dat uit de verdorven hoogmoed (*hyperêphania*) de onuitsprekelijke nakomeling voortkomt die de godslastering is³. Daarom is het noodzakelijk dat die nakomeling in het midden gebracht wordt. Want hij behoort niet tot de eerste de beste vijanden, maar van alle vijanden is hij veruit de meest boosaardige en oorlogszuchtige. En wat waarlijk nog lastiger is: het is ook onmogelijk dat die vijand (= godslastering) vlot beschreven, beleden (*exomologeô*) of aan de kaak gesteld wordt (*stêlíteuô*) bij een geestelijke geneesheer. Daarom ook heeft hij dikwijls bij velen wanhoop (*apognôsis*) en vertwijfeling (*anelpistia*) verwekt⁴ nadat hij, zoals een worm in het hout, de onzalige (= de demon), bij hen alle hoop had uitgevreten.

2. Deze nu, deze geheel onreine scheidt er dikwijls behagen in tijdens de heilige synaxen zelf en tijdens het huiveringwekkende uur van de mysteriën, tegen de Heer en de heilige handelingen die voltrokken worden godslasteringen uit te spreken. Daardoor leren we vooral ook duidelijk dat het niet onze ziel is, welke die afschuwelijke en goddeloze en onbegrijpelijke woorden in ons binnenste uitspreekt, maar de godhatende demon die uit de hemelen gedeserteerd is, omdat hij ook daar, naar men meent, godslasteringen tegen de Heer heeft geuit. Indien immers die onwaardige en ongepaste woorden van mij zijn, hoe aanbid ik dan na de Gave ontvangen te hebben (= na gecommuniceerd te hebben)? Hoe kan ik tegelijkertijd smaden en zegenen?⁵

3. Velen heeft die bedrieger en zielenvernietiger (*psychophthoros*) tot waanzin (*ekstasis phrenôn*) gedreven en dat dikwijls, want geen enkele andere gedachte is zo moeilijk als schuld te belijden (*dyssexagoreutos*), als deze. Daarom wordt ze dikwijls ook samen oud met de meesten. Want niets geeft zozeer aan de demonen en aan de (slechte) gedachten (*logismos*) macht over ons als ze in ons hart te voeden en te verbergen en ze niet als schuld te belijden.

4. Dat niemand mene dat hijzelf verantwoordelijk is voor die

godslasterlijke gedachten, want de Heer kent de harten (*kardiognôstês*) en Hij weet dat zulke woorden en gedachten niet van ons zijn, maar van onze vijanden⁶.

5. Dronkenschap is oorzaak van het struikelen en hoogmoed (*hyperêphaneuesthai*) is oorzaak van de ongepaste gedachten. En wie struikelt is niet de schuld van zijn struikelen, maar om zijn dronkenschap zal hij natuurlijk gestraft worden.

6. Wanneer wij staan te bidden, dan duiken die onreine en onbeschrijflijke gedachten op. Maar als wij blijven bidden trekken zij zich onmiddellijk terug, want zij zijn niet gewoon te strijden tegen wie hen bevechten.

7.a. Niet alleen God en al het goddelijke blasfemeert die goddeloze (=de demon), maar ook spreekt hij in onze geest de meest schunnige en ongepaste woorden, opdat wij óf het gebed zouden verlaten óf aan onszelf wanhopen. Velen heeft hij van het gebed afgehouden, velen ook van de mysteriën weggehouden⁷.

b. Van sommigen heeft die vreselijke en onmenselijke tiran de lichamen door droefheid uitgemergeld en anderen door herhaald vasten (*nêsteia*) ten onder gebracht en geen enkele rust gegeven. Hij heeft dat gedaan niet alleen met mensen die in de wereld leven, maar ook met hen die deel hadden aan het monnikenleven door hun te suggereren dat hun geen enkele redding te wachten staat, maar dat zij beklagenswaardiger en ellendiger zijn dan alle ongelovigen en dan de Hellenen zelf.

8.a. Wie gekweld wordt door de geest van godslastering en ervan bevrijd wil worden, moet duidelijk begrijpen dat zijn ziel niet de oorzaak is van zulke gedachten (*logismos*), maar de onreine demon, die ooit tot de Heer zegde: "Dat alles zal ik U geven, indien Gij neervalt en mij aanbidt" (Mt 4,9).

b. Laten ook wij daarom hem misprijzen en geenszins waarde hechten aan zijn woorden en zeggen: "Ga weg van mij, Satan, de Heer mijn God zal ik aanbidden en Hem alleen dienen" (Mt 4,10). [Uw werk en uw woord] zal terugkeren op uw hoofd, en [uw godslastering] zal neerdalen op uw schedel [in deze wereld en in de toekomstige. Amen]" (Ps 7,17).

9. Wie niet op de hiervoor besproken wijze de demon van de godslastering wil bekampen⁸, lijkt op een man die poogt met zijn eigen hand de bliksem te bedwingen. Hoe immers zal hij grijpen of tegenspreken of bevechten degene die plots in zijn hart vaart als een wind en sneller spreekt dan een oogwenk en onmiddellijk verzwindt?

10. Want alle vijanden én blijven stilstaan, én vechten, én talmen én geven een gelegenheid aan wie met hen vecht, maar die vijand niet, maar terwijl hij verschijnt, is hij weg, en terwijl hij het woord tot ons richt, is hij voorbijgegaan.

11. Dikwijls heeft zulke boze geest de gewoonte bij voorkeur te verblijven in de geest (*dianoia*) van eenvoudigeren en meer onschuldigen, die ook veel heviger dan de anderen in verwarring en beroering gebracht worden. Met betrekking tot hen zeggen wij: dat alles komt echt niet voort uit hoogmoed (*oiêsis*), maar volledig uit de naijver van de demonen⁹.

12. Laten wij ophouden de naaste te oordelen en te veroordelen, en wij zullen de godslasterlijke gedachten niet vrezen, want het eerste is het uitgangspunt en de wortel van het tweede.

13. Zoals iemand die in een huis opgesloten zit, de woorden hoort van wie buiten voorbijgaan zonder hen te beantwoorden, zo ook wordt de ziel, die in zichzelf gekeerd leeft, ontsteld, wanneer zij de godslasteringen van de duivel hoort, welke hij uitspreekt wanneer hij door haar heen gaat.

14.a. Wie die demon misprijst, is bevrijd van die hartstocht (van de godslastering), wie de verstandige uithangt door hem op een andere wijze te bevechten delft tenslotte het onderspit, want wie met woorden geesten wil bedwingen, gelijkt op een man die winden poogt op te sluiten. Een vurige monnik, gedurende twintig jaren door die demon gekweld, putte zijn eigen vlees uit met herhaald vasten (*nêsteia*) en waken (*agrypnia*). En wanneer hij inzag dat hij er geen enkel voordeel uit haalde, ging hij heen en schreef zijn hartstocht op een blad papier en gaf het aan een heilige man, terwijl hij op zijn aangezicht lag en niet in staat was naar hem op te kijken.

b. Toen de ouderling het gelezen had, glimlachte hij en hij deed zijn broeder opstaan en zegde hem: "Leg, kind, uw hand op mijn nek". Nadat de broeder dat gedaan had, zegde de grote man: "Dat die zonde op mijn nek ligge, broeder, zoveel jaren als ze u gekweld heeft en nog zal kwellen. Hecht gij er alleen niet langer waarde aan." En de broeder verzekerde met aandrang dat vooraleer hij de cel van de grijsaard had verlaten, zijn hartstocht verdwenen was. Hij die dit ervaren had, heeft het mij verteld, terwijl hij God dankte.

Wie de overwinning op deze hartstocht behaald heeft, heeft de hoogmoed (hyperêphania) van zich afgestoten.

NOTEN BIJ TRAP XXIII

1. Sophronios 23 = PG 23 Appendix.
2. Jo.Cl. behoort tot een traditie waarin Barsanuphius (Brief 229), Dorotheüs (Didaskalia) en Evagrius (Practicus en Antirrheticus) zijn voorgangers zijn. Vö p. 148-150.
3. Dat de hoogmoed de wortel van de godslastering is, vinden we ook bij Dorotheüs. Verder (§12) noemt hij het oordelen en veroordelen van de naaste de wortel van deze ondeugd wat we ook bij Barsanuphius en Dorotheüs vinden. Vö p. 150.
4. Wanhoop en vertwijfeling is volledig verlies van hoop op enige redding.
5. Uit het feit dat de godslastering bij voorkeur opduikt tijdens de liturgie en het gebed (§6) besluit Jo.Cl. dat niet wij maar de demon verantwoordelijk is. We kunnen niet tegelijk God lasteren en zegenen. (Zo ook Evagrius, Prakt 46, Mon Cah 35 p. 35).
6. Herhaling van (§2) die de overtuiging van Jo.Cl. omtrent de niet toerekeningsvatbaarheid duidelijk maakt.
7. Bedoeling van de demonen is ons te verwijderen van gebed en eucharistie. (Zo ook Evagrius, Prakt 46, Mon Cah 35 p. 35). Vö p. 151.
8. Voor de bestrijding slaat Jo.Cl. eigen wegen in. Zoals Evagrius noemt hij de strijd zeer moeilijk. Dit om twee redenen: de snelheid waarmee de demon handelt (§9.10) en omdat de godslastering zich in onze ziel verbergt en innestelt (§3). (Dit laatste ook Evagrius, Antirrheticus, 8). Zijn tactiek: de naaste niet oordelen en veroordelen. Verder verzet hij zich tegen boetedoeningen van alle aard waarin hij een demonische tactiek ziet. Vasten en zware droefheid (penthos) verzwakt het lichaam en brengt vertwijfeling. Hij keert zich ook tegen het bevechten van de demon met wederwoord (antirrhêsis) (14a) (Barsanuphius). Positief beveelt hij aan: het verachten van de demon (8b.14a) en de plaatsvervangende daad van de geestelijke vader die de hartstocht op zich neemt, zodat de demon de oorspronkelijke dader niet meer kan kwellen (§ 14). Vö p. 151-152.
9. Deze beschouwing (§11) is een toevoeging van Jo.Cl. en moet op zijn persoonlijke ervaring teruggaan. Oorzaak is dan niet de hoogmoed maar de naijver van de demonen. Een bondige samenvatting vinden we in 26§29e : 'de godslastering is in werkelijkheid vrucht van de hoogmoed, maar zij komt ook dikwijls voort uit het innerlijk oordelen over de naaste of uit ongepaste afgunst van de demonen.' Vgl. ook 22§1; 23§11 en 12. Vö p. 150.

Vierentwintigste Trap: Verhandeling over de zachtmoedigheid (praotês)¹, de eenvoud (haplotês) en de onschuld (akakia), die wij door studie en ervaring hebben verworven en niet door de natuur gegeven zijn, en over de slechtheid (ponêria).

1. Het licht van de dageraad gaat de zon vooraf, de weg van de zachtmoedigheid gaat vooraf aan alle nederigheid (*tapeinophrosynê*). Laten wij daarom ook luisteren naar het Licht, dat op die wijze die deugden in die volgorde rangschikt: "Leer immers van Mij", zegt Hij, "dat Ik zachtmoedig ben en nederig van harte" (Mt 11,29). Wij moeten dus vooraleer wij door de zon beschenen worden door het licht beschenen worden, en daarna zo duidelijk de zon aanstaren. Want het is niet mogelijk, het is onmogelijk zonder eerst het licht gekend te hebben de zon te aanschouwen, zoals de juiste volgorde (*katastasis*) van de woorden (in de uitspraak van de Heer) ons leert.

2.² a. Zachtmoedigheid is onveranderlijke toestand van de geest (*nous*), die zichzelf blijft te midden van eerbetuigingen (*timê*) en beschimpingen (*atimia*)³. Zachtmoedigheid is, wanneer wij door de naaste verontrust worden, ongemerkt en oprecht voor hem te bidden. Zachtmoedigheid is een rots die boven de zee van onze toorn (*thymos*) uitsteekt, die al de golven die tegen haar beuken, breekt en nooit aan het wankelen wordt gebracht.

b. Zachtmoedigheid is stut van geduld (*hypomonê*), deur of beter moeder van liefde, grondslag van onderscheiding (*diakri-sis*), want, zegt (de Schrift): "de Heer zal de zachtmoedigen zijn wegen leren (Ps 24,9)" Ze is oorzaak van vergiffenis, vrijmoedigheid (*parrhêsia*) in het gebed, terrein van de Heilige Geest: "want", zegt de Schrift, "op wie zal ik neerzien, tenzij op de zachtmoedige en stille (*hesychios*)?" (Js 66,2).

c. Zachtmoedigheid is medewerkster van gehoorzaamheid, wegwijzer van een gemeenschap van broeders (*adelphotês*), teugel van waanzinnigen, belemmering van toornigen, schenkster van vreugde, nabootsing (*mimêma*) van Christus, eigenschap van de engelen, boei van de demonen, schild tegen bitterheid.

3. In de harten van zachtmoedigen zal de Heer rusten, maar de verwarde ziel is zetel van de duivel. "De zachtmoedigen zullen

de aarde beërven" (Mt 5,4), of liever "ze zullen heersen over de aarde" (Ps 36,11). Gewelddadige mensen immers worden verdeld uit hun eigen land.

4. Een zachtmoedige ziel is troon van eenvoud, maar een driftige geest is bewerker van slechtheid. Een zachtmoedige ziel zal ruimte hebben voor woorden van wijsheid: "want de Heer zal de zachtmoedigen leiden op de weg van het oordeel" (Ps 24, 9), of liever van de onderscheiding (*diakrisis*).

De oprechte ziel is levensgezellin van de nederigheid, maar de slechte ziel is dochter van de hoogmoed. De zielen van de zachtmoedigen zullen vervuld worden met kennis (*gnôsis*), maar een opvliegende geest is huisgenoot van duisternis (*skotos*) en onwetendheid (*agnôsia*).

5. Een opvliegend en een bedrieglijk (*eirôn*⁴) man ontmoeten elkaar en het was onmogelijk een oprecht woord te vinden in hun gesprek. Als gij het hart van de eerste opensnijdt, zult gij er waanzin (*mania*) in vinden, maar doorzoekt gij het hart van de tweede, zult gij er slechtheid (*ponêria*) aanschouwen.

6.⁵ Eenvoud is ondubbelhartige (*apoikilos*) gesteltenis (*hexis*) van de ziel die niet kan bewogen worden (*akinêtos*) tot slechte gedachten. Argeloosheid is de opgewekte gesteltenis van de ziel die bevrijd is van alle bijgedachte (*epinoia*).

7. De eerste eigenschap van de kinderjaren is de eenvoud zonder dubbelhartigheid (*apoikilos*). Zolang Adam haar bezat, zag hij, noch de naaktheid (*gymnôsis*) van zijn ziel⁶, noch de misvormdheid (*aschêmosynê*) van zijn vlees.

8. Goed en gelukzalig is de eenvoud⁷ die van nature bij sommigen aanwezig is, maar niet zo goed en gelukzalig als de eenvoud die door middel van zwoegen (*ponos*) en zweten (*hidrôs*) uit slechtheid werd overgeënt. De eerste immers is beschermd en beveiligd tegen veel dubbelhartigheid en vele hartstochten, maar de tweede wordt oorzaak van de diepste nederigheid en zachtmoedigheid. En voor de eerste is het loon niet groot, maar voor de tweede meer dan oneindig.

9.a. Laten wij allen, die de Heer naar ons willen toetrekken, op eenvoudige wijze, ongeveinsd, zonder slechtheid en ondubbelhartig en zonder misplaatste nieuwsgierigheid (*aperiergos*) in wat wij leren naar Hem gaan als naar een leermeester. Want daar Hij eenvoudig is en ongekunsteld, wil Hij dat de zielen die Hem naderen eenvoudig en onschuldig zijn. Want het is nooit mogelijk de eenvoud te aanschouwen zonder nederigheid.

b. De Slechte (*ponêros*) is een valse ziener, die zich inbeeldt uit de woorden de gedachten te kunnen lezen en uit de houdingen het innerlijke van de harten.

10. Ik heb gezien dat oprechte (*euthys*) mensen van slechten geleerd hebben zich slecht te gedragen, en ik was verwonderd hoe snel zij het eigene en de voortreffelijkheid van hun natuur konden verliezen.

11. Zo gemakkelijk de oprechten (*euthys*) ten slechte veranderen, zo moeilijk kunnen de slechten zich ten goede veranderen. Maar waarachtige vreemdelingschap (*xeniteia*) en waarachtige gehoorzaamheid (*hypotagê*) en bewaking van lippen vermogen dikwijls veel en genezen op wonderbare wijze het ongeneeslijke.

12. Indien de kennis (*gnôsis*) de meesten opblaast (1 Kor 8,1), zie dan of ongeletterdheid (*idiôteia*) en de onwetendheid (*amathia*) soms niet op overeenkomstige wijze pleegt nederig te maken. Toch zijn er – maar ze zijn schaars – die zich over hun onwetendheid verhovaardigen.

13. Een duidelijk voorbeeld en het type voor ons van de gelukzalige eenvoud is de driemaal zalige Paulus, de eenvoudige⁸. Want niemand heeft ergens zulke vordering in korte tijd gezien noch gehoord noch kan ze ooit zien.

14. De eenvoudige monnik is een gehoorzaam redeloos lastdier met verstand begaafd dat zijn eigen last afgeworpen heeft op zijn drijver⁹. Een dier verzet zich niet tegen wie hem vastbindt, de oprechte ziel verzet zich ook niet tegen haar (geestelijke) leidsman (*epistatôn*). Zij volgt wie haar trekt zoals hij wil en, wordt zij ter slachting gevoerd, dan weet zij niet tegen te spreken¹⁰.

15.¹¹ Zonder slechtheid (*aponêros*) is de zuivere natuur (*physis*) van de ziel, zoals zij placht te zijn wanneer zij geschapen werd, in vriendschappelijke relaties (*enteuxis*) levende met allen.

16.¹² Oprecht (*euthytês*) is eenvoudige gedachte, loyaal karakter, eenvoudige (*aplastos*) en onge Kunstelde (*aprokataskeuastos*) taal. Zoals God liefde genoemd wordt, zo ook oprechtheid (*euthytês*). Daarom zegt de wijze in de gezangen van het Hooglied tot het zuivere hart: "De Oprechtheid (*euthytês*) bemint u" (Hl 1,4), en zijn vader (David) evenzo: "Goed en oprecht (*euthys*) is de Heer" (Ps 24,8). Bovendien zegt hij, dat zij die dezelfde naam dragen als hij gered worden, want zegt hij: "Hij redt de oprechten (*euthys*) van hart" (Ps 7,11) en opnieuw: "Hij kijkt

naar de oprechtheid (*euthytês*) van de zielen en zijn aangezicht onderzoekt haar" (Ps 10, 8).

17.¹³ Slechtheid (*ponêria*) is perversie van oprechtheid (*euthytês*), verwaalde gedachte (*ennoia*), bedrieglijke instelling, meined, dubbelzinnige woorden, diepe put van het hart, afgrond van arglistigheid, tot eigenschap geworden bedrog, tenslotte hoogmoed die een tweede natuur is, tegenstander van de nederigheid, gehuichelde boete (*metanoia*), verwijdering van rouwmoedigheid (*penthos*), vijandin van schuldbelijdenis, eigenzinnig levensritme, oorzaak van zonden, het tegengestelde van opstanding, glimlach van brutaliteit, dwaze droefheid, gehuichelde godsdienstigheid, demonisch leven.

18. De Kwade (*ponêros*) is verbonden met en synoniem van duivel. Daarom heeft ook de Heer ons geleerd hem zo te noemen, zeggende: "Verlos ons van de Kwade (*ponêros*)" (Mt 6,13).

19. Slechtheid is een duivelse wetenschap of liever een duivelse misvorming, die beroofd is van waarheid en meent aan de massa verborgen te zijn.

20.¹⁴ Huichelarij is een vijandige instelling van lichaam en ziel, verweekeld met allerlei bijgedachten.

21. Laten wij wegvluchten van de afgrond van de huichelarij en van de put der veinzerij, luisterend naar hem die zegt: "De boosdoeners zullen uitgeroeid worden" (Ps 36,9), "en zoals gras zullen zij snel verdorren en zoals het groen van de weide zullen zij snel verwelken" (Ps 36,2). Want mensen van die aard zijn grasetende asceten¹⁵ van de demonen.

22. Moeilijk zullen rijken in het koninkrijk binnengaan (Mt 19,23) en wijze dwazen in eenvoud¹⁶.

23. Een val (in de zonde) heeft dikwijls geduchte mannen tot rede gebracht en hun buiten hun wil onschuld en redding geschonken.

24. Worstel ervoor uw eigen wijsheid (*phronêsis*) te misleiden¹⁷, en zodoende zult gij redding en oprechtheid (*euthytês*) vinden in Christus Jezus onze Heer. Amen.

Aan wie deze beklimming gelukt is, dat hij moed vatte, want door onze meester Christus geïmiteerd (mimeisthai) te hebben is hij gered.

NOTEN BIJ TRAP XXIV

1. De zachtmoedigheid, die Jo.Cl. als tegenspeelster van de toorn (orgê) heeft opgevoerd in Trap 8 behandelt hij opnieuw in Trap 24 om zijn uiteenzetting erover te besluiten met enkele opmerkingen in Trap 26. Vö p. 203.
2. §2 Definities van de zachtmoedigheid (praotês).
3. Vgl. 8§3. Jo.Cl. legt de nadruk:
 - 1) op de onverstoorbaarheid die de zachtmoedigheid verleent d.i. hij duidt haar als gelatenheid en stelt haar naast de hartstochteloosheid;
 - 2) kenmerkend is verder die verbinding met de liefde (agapê) (8§15); tegenover wie beledigt gedraagt men zich liefdevol;
 - 3) tenslotte op haar invloed op de uiterlijke verschijning, het goedige, vriendelijke en opgewekte, ongekunstelde en onvervalste dat aan kinderen herinnert en zich verenigt met de gehoorzaamheid die men aan de higoemeen verschuldigd is en de liefde voor de medebroeders (4§19b). Vö p. 207.
4. "met "eirôn" wordt bedoeld de vleier (kolax), de bedrieger (apateôn), de leugenaar (pseudologos), omdat hij woorden samenvlecht om te behagen, niet om waarheid te spreken. Hij spreekt duidelijk anders dan hij denkt. Hij is listig en verraderlijk." s
5. § 6 Definities van de eenvoud (haplotês).
6. "'Naaktheid van de ziel' betekent de beroving van de goddelijke genade."
7. Bij de voorgangers van Jo.Cl. kan men duidelijk twee verschillende opvattingen van 'eenvoud' onderscheiden. Een filosofische vinden we bij Gregorius van Nyssa: de deugd heeft als opgave de menselijke dubbelheid te overwinnen en de goddelijke eenvoudigheid te verwerven. Bij Maximus Confessor is de opgave van de vrome zich uit de veelheid (poikilia) van de wereld terug te trekken en door een doorgevoerd proces van vereenvoudiging (haplôsis) zich met de goddelijke eenvoud (haplotês) te assimileren. Bij Dorotheüs is de eenvoud ethisch gekleurd en heeft een dubbele betekenis:
 - 1) "eenvoud des harten" met als bijbetekenis "onwetendheid" en
 - 2) het tegengestelde van "dubbelheid" nl. afstand tussen zeggen en doen.
- Jo.Cl. leunt aan bij Dorotheüs en onderscheidt tussen een aangeboren en een verworven eenvoud. Vö p. 205 v.
8. Paulus de Eenvoudige sloot zich aan bij Antonius in de woestijn nadat hij zijn vrouw op overspel betrapt had. Antonius vond hem te oud om monnik te worden, maar Paulus onderwierp zich aan de strengste discipline met zulke onvoorwaardelijke gehoorzaamheid dat hij in een relatief korte tijd geestelijke krachten verwierf nog groter dan die van Antonius. Zie Palladius, Historia Lausiaca 22,1-13; VS, Mon. Cah. 10-11, p. 225.
9. Vgl. 3§20; 4§6 en 24§14; de gedachte is op deze drie plaatsen gelijkaardig geformuleerd. Telkens vinden we het woord "last" (phortion) die op de nek van een andere (de geestelijke vader) moet gelegd worden. Op zijn nek

leggen we onze zondenlast, we begeven ons vrijwillig in de slavernij, om daardoor de ware vrijheid te verwerven. Vö p. 44 en n. 3.

10. Hierin wordt dezelfde gedachte uitgedrukt als in 4 §21. Vö p. 37.

11. §15 Definitie van 'zonder' slechtheid (aponêros).

12. § 16 Definitie van de 'oprechtheid' (euthutês).

13. § 17 Definities van de slechtheid (ponêria).

14. § 20 Definitie van de huichelarij (hypokrisis).

15. Grasetende monniken (boskoi) in Palestina: Evagrius Scholasticus, *Historia ecclesiastica*, I,21; Jo. Mosch., *Patrum spirituale* 21. PGL
Var. 'boskê': 'zulke mensen worden een weide van de demonen'.

16. "Hij verjaagt niet hen die wijs zijn in Christus, maar hen die de wereld gewoonlijk wijzen noemt, zij die in hun dwaasheid prat gaan op hun slechtheid, want dwazen zijn zij werkelijk die in hun eigen ogen wijzen zijn en erfgenamen zijn van het profetische 'wee'." s

17. "Span u in, zegt Jo.Cl., niet te doen wat u voor de geest komt zonder de raad en de goedkeuring van uw meerderen." s

Vijfentwintigste Trap: Verhandeling over de de zeer diepe nederigheid (tapeinophrosynê), vernietiging van de hartstochten (pathos): wanneer zij ontstaat in de onzichtbare gewaarwording.

1. Hij die met een zichtbaar woord van de liefde van de Heer op precieze wijze, van de heilige nederigheid (*tapeinophrosynê*) op een passende wijze, van de gelukzalige zuiverheid (*hagneia*) op waarachtige wijze, van de goddelijke verlichting (*ellampsis*) op duidelijke wijze, van de vreze des Heren zonder leugen en van de zekerheid (*plêrophoria*) van het hart zonder dwalen, gewaarwording (*aisthêsis*) en werking (*energeia*) wil verhalen en meent dat hij door zijn uiteenzetting over zulke onderwerpen licht gaat bijbrengen aan degenen die ze niet geproefd hebben, doet iets gelijkaardigs als iemand die aan mensen die nooit honing geproefd hebben, zijn zoetheid met woorden en voorbeelden wil aanleren. Want de tweede praat tevergeefs, om niet te zeggen hij babbelt. De eerste echter, ofwel weet hij niet waarover hij spreekt, ofwel wordt hij door ijdelheid (*kenodoxia*) hevig in de maling genomen.

2. Deze verhandeling biedt ons een schat in aarden vaten (2 Kor 4,7) of liever in lichamen opgeborgen, om nauwkeurig te onderzoeken. Een schat, waarvan de hoedanigheid voor alle uiteenzetting ondoorgrondelijk blijft. Alleen al haar opschrift, dat van hemelse oorsprong is, is ondoorgrondelijk. Het maakt voor hen die naar een rationele (*logôi*) verklaring zoeken het onderzoek en de inspanning groot en eindeloos. Dit opschrift luidt zo: "de heilige Nederigheid".

3.¹ a. Dat allen die door de Geest van God geleid worden (Rom 8,14) samen met ons binnentreden in deze geestelijk en alwijze (*pansophos*) vergadering en de door God geschreven tafelen van de kennis met de handen op een geestelijke wijze aanvoeren. En wij zijn samengekomen, en wij hebben gediscussieerd (Lc 24,15) en wij hebben samen nauwkeurig onderzocht de zin (*dynamis*) van het kostbare opschrift. En de ene zegde: "nederigheid is het constante vergeten van verworven deugden (*kathorthôma*)². Een ander zegde: (nederigheid) is zichzelf beschouwen als de laatste en de meest zondige van allen³. Een andere: nederigheid is de erkenning door de geest van zijn eigen onmacht en zwakte. Een

andere: (nederigheid) is wanneer men zich toornig maakt, de naaste voorkomen en als eerste zijn wrok laten varen. Een andere: (nederigheid) is de erkenning (*epignôsis*) van de genade en de barmhartigheid van God⁴. Een andere dan weer: nederigheid is het gevoel van een vermorzelde (*syntetrimmenos*) ziel en de verzaking (*arnêsis*) aan zijn eigen wil.

b. Nadat ik alles gehoord en bij mezelf overwogen en waakzaam (*nêphontôs*) nauwkeurig onderzocht had, ben ik er niet in geslaagd de gelukzalige gewaarwording (*aisthêsis*) van de nederigheid te leren door erover te horen spreken. Daarom dan gaf ik ook als laatste van allen, na, zoals een hond de kruimels die van de tafel vielen van die wijze (*gnôstikos*) en gelukzalige vaders verzameld te hebben, (volgende) definitie van de nederigheid en zei:

c. Nederigheid is onnoembare (*anônymos*) genade van de ziel, alleen bij naam gekend (*enônymos*) door wie haar ervaren hebben⁵, onuitsprekelijke rijkdom, naam en gave door God gegeven: "[Want] leer", zegt Hij, "[niet van een engel, niet van een mens, niet uit een boek, maar] van Mij, [dit is door mijn inwoning (*enoikêsis*) in u en door mijn verlichting (*ellampsis*) en door mijn werkzaamheid (*energeia*) in u] dat Ik zachtmoedig ben, nederig van hart" [en van gedachte en van geest], "en gij zult voor uw zielen rust (*anapausis*) vinden [voor uw strijd en verlichting (*kouphismos*) boven uw gedachten]" (Mt 11,29)⁶.

4. Anders is bovendien de aanblik van deze heilige wijnstok in de winter van de hartstochten (*pathos*), anders in de lente daarna van de vruchten (*karpos*), en anders bij de oogst van de deugden (*aretê*), ofschoon al die verschijningsvormen (*theôria*) van de nederigheid samenstromen tot één vreugde en één vruchtvorming. Daarom bezitten zij ook als het ware eigen aanduidingen en tekenen van de komst van hun vruchten.

5. Want zodra in ons de druiventros van de heilige nederigheid begint te bloeien, beginnen wij onmiddellijk met inspanning alle menselijke roem (*doxa*) en lofprijzing (*euphêmia*) te haten, terwijl wij opvliegendheid (*thymos*) en toorn (*orgê*)⁷ uit onszelf verbannen. Naarmate deze koningin van de deugden vooruitgang maakt door haar geestelijke wasdom in onze ziel, beschouwen wij al het goede dat door ons verricht werd als niets of liever als een gruwel, daar wij menen dat wij elke dag meer toevoegen aan onze zondenlast door een verstrooien (van het goede in ons) waarvan we ons niet bewust zijn. Bovendien beschouwen wij de

overvloed van de goddelijke genaden (*charisma*), die ons verleend zijn, als een toevoeging van meer straf, daar we vermoeden dat die genaden onverdiend zijn. Daarom blijft ook onze geest veilig (voor plundering), daar hij zichzelf in zekerheid gebracht heeft in de buidel van de bescheidenheid (*metriotês*), en hoort hij slechts het lawaai en het gespot van de dieven, en kan door geen van hen bedreigd worden, daar nu eenmaal de bescheidenheid de bergplaats is waartegen men niets kan ondernemen.

6. Omtrent de bloei en snelle groei van deze altijd bloeiende vrucht hebben wij het dus aangedurfd bondig en met weinig woorden te filosoferen. Maar wat is tenslotte de volmaakte kampprijs (*epathlon*) voor deze heilige deugd? Gij die de huisgenoten van de Heer zijt, vraagt het aan de Heer. Waarlijk over de kwantiteit van die heilige deugd spreken is onmogelijk, maar anderzijds is het nog meer onmogelijk te handelen over haar kwaliteit. Laten wij desondanks pogen te spreken over haar eigenheid naargelang ze ons voor de geest komt.

7.a. Zorgvuldige (uitgevoerde) boete (*metanoia*) en rouwmoedigheid (*penthos*), van elke schandvlek gereinigd, en de alheilige nederigheid (*tapeinôsis*) van de beginnelingen verschillen en onderscheiden zich zozeer van elkander, als de gist en het tarwemeel verschillen van het brood. De ziel immers wordt en vermorzeld en fijngemalen door de oprechte boete (*metanoia*). Zij wordt in zekere zin geëinigd (*henoô*) en, om zo te zeggen, gemengd met God door water van waarachtige (*apseudês*) rouwmoedigheid (*penthos*). Vervolgens ook wordt de ziel, aangeraakt door vuur van de Heer, tot brood gebakken, en wordt de heilige nederigheid, die ongedesemd is en vrij van hoogmoed, sterk.

b. Daarom, wanneer deze hoogheilige keten met drie strengen, of liever deze regenboog door zichzelf samenkomt in één kracht en werkzaamheid, dan bezit zij in zekere zin eigen eigenschappen en, wat juist zij het kenmerk van één van hen zou kunnen noemen, daarvan zou zij ook kunnen ontdekken dat het ook het kenmerk is van de andere. Daarom zal ik ook pogen wat gezegd werd door een bondige uiteenzetting te bekrachtigen.

8. Eerste en buitengewone eigenschap immers van deze schone en bewonderenswaardige triade is inblijve aanvaarding van vernedering (*atimia*), die de ziel met open armen ontvangt en omarmt, omdat zij haar beschouwt als middel om ziekten van de ziel en zware zonden tot bedaren te brengen en uit te

branden. Tweede eigenschap is vernietiging van alle toorn (*thymos*) en bescheidenheid (*metriotês*) die ontstaat wanneer wij die (toorn) gestild hebben. Derde en hoogste trap is trouw (*pistos*), wantrouwen tegenover de eigen goede eigenschappen en onafgebroken begeerte om te leren.

9. "Voltooiing⁸ (*telos*) van wet en profeten is Christus, om te rechtvaardigen al wie gelooft" (Rom 10,4), maar voltooiing (*telos*) van onzuivere hartstochten is ijdelheid (*kenodoxia*) en hoogmoed (*hyperêphania*), voor al wie niet oplet. Deze geestelijke hinde⁹ zelf (Ps 41,2), die hun vernietiger is, bewaart haar levensgezel onkwetsbaar voor alle doodbrengend gif¹⁰. Want waar verschijnt in haar (= de nederigheid) het gif van huichelarij (*hypokrisis*)? Waar het gif van kwaadsprekerij (*katalalia*)? Waar verbergt de slang zich als ze op de loer ligt, of wordt zij niet eerder uit de grond van het hart in de openbaarheid getrokken en gedood en vernietigd? In de gemeenschap met haar (de nederigheid) bestaat geen verschijning van haat, geen schim van tegenspraak, geen geur van ongehoorzaamheid, tenzij ergens het geloof in het geding komt.

10. Wie als bruidegom¹¹ met haar (de nederigheid) verenigd is, is zachtmoedig (*êpios*), teder (*prosênês*), vol berouw (*eukatanyktos*), medelijdend (*sympathês*) met allen, kalm (*galênos*), stralend (*phaidros*), volgzzaam (*euênios*), onbezorgd (*alypos*), wakend (*agrypnios*), vastberaden (*aoknos*), en wat moet ik nog meer zeggen? Hartstochtloos (*apathês*), daar "in onze vernedering was de Heer ons indachtig en verlost ons van onze vijanden" (Ps 135,23-24), [en van onze hartstochten en van onze bezoedelingen]¹².

11. De nederige monnik vorst geen onuitsprekelijke geheimen nieuwsgierig na, maar de hovaardige monnik doorvorst nieuwsgierig oordelen (van God).

12. Toen de demonen zichtbaar aan een van de wijste (*gnôstikos*) broeders verschenen, prezen ze hem gelukkig, maar de alwijze monnik zei hun: "Indien jullie ophouden mij te loven omwille van de gedachten van mijn ziel, zal ik uit uw vertrek concluderen dat ik groot ben, maar indien jullie niet ophouden mij te prijzen, concludeer ik uit uw lofprijzingen mijn onzuiverheid (*akatharsia*): "want ieder man met een hoogmoedig hart is onzuiver bij de Heer" (cf Spr 16,5). Dus, ofwel vertrek, en zie ik ben groot; ofwel blijf mij loven en ik zal dankzij jullie een grotere nederigheid verwerven. En ontsteld over dit dilemma verdwenen zij aanstonds.

13. Dat uw ziel geen reservoir zij van dit levenbrengende water, nu eens boordevol, dan weer omgekeerd opgedroogd door de gloed van de roem (*doxa*) en verheffing (*eparsis*). Maar dat zij bron van hartstochtloosheid (*apatheia*) zij, die uit haarzelve voortdurend de stroom van de armoede (*ptôcheia*) laat opborrelen¹³. Weet, beste vriend, dat “de dalen graan [en geestelijke vruchten in zichzelf] vermenigvuldigen” (Ps 64,14). Dat is de ziel die nederig blijft te midden van bergen, dit is die te midden van geestelijke (*pneumatikos*) deugden, steeds nederig en onbewogen (*akinêtos*) blijft.

14. De Schrift zegt niet “ik heb gevast”, ook niet “ik heb gewaakt” en ook niet “ik heb op de grond geslapen”, maar “ik heb mij vernederd (*tapeinoô*), en [terstond] heeft de Heer mij gered” (Ps 114,6). De boete (*metanoia*), doet opstaan, de rouwmoedigheid (*penthos*) klopt aan de hemel(poort), maar de heilige nederigheid opent haar. Maar ik belijd en aanbid de drieheid in de eenheid en de eenheid in de drieheid¹⁴.

15. De zon verlicht al het zintuiglijk waarneembare, maar de nederigheid versterkt alles wat met verstand gedaan wordt. Als het licht niet aanwezig is, is alles duister, en als de nederigheid niet aanwezig is, is al wat wij bezitten krachteloos.

16. Eén plaats in heel de schepping heeft maar éénmaal de zon aanschouwd en één gedachte heeft dikwijls de nederigheid voortgebracht¹⁵. Slechts één enkele dag heeft heel de wereld van vreugde gejubeld¹⁶, en die deugd (= de nederigheid) is de enige die onnavolgbaar is voor de demonen.

17. Iets anders is het zich te verheffen, en iets anders is het zich niet te verheffen, en iets anders is het zich te vernederen (*tapeinounsthai*). De eerste immers oordeelt iedere dag (de anderen), maar de tweede oordeelt (hen) niet, maar veroordeelt wellicht zichzelf (var. niet). Maar de derde, ofschoon hij niet veroordeeld wordt (= onschuldig is), veroordeelt voortdurend zichzelf.

18. Iets anders is het nederig te zijn (*tapeinophronein*), en iets anders is het zich in te spannen om nederig te zijn, en iets anders de nederige te prijzen. Het eerste is eigen aan de volmaakten, het tweede aan die werkelijk onderdanig (*hypotaktikos*) zijn, het derde aan alle gelovigen.

19. Wie zich in zijn binnenste (*ta esô*) vernederd heeft, wordt door zijn lippen niet bestolen¹⁷. Wat immers de schatkamer niet inhoudt, dat brengt de deur niet naar buiten.

20. Een eenzaam paard meent dikwijls te galopperen, maar als

het in een kudde leeft, dan bemerkt het zijn eigen traagheid.

21. Indien onze gedachte niet meer groot gaat op onze natuurlijke eigenschappen, dan is dit een teken van begin van genezing. Maar zolang onze gedachte die stank nog ruikt, kan ze daarbij de geur van parfum niet ruiken.

22. Mijn minnaar zal geen verwijten maken, niet oordelen, niet commanderen, geen wijsheid tentoonspreiden, zegt de heilige (nederigheid), totdat hij zich met mij verenigd heeft, want na zijn vereniging met mij, is er dan voor hem geen wet meer gesteld (cf 1 Tim 1,9).

23. Bijeen van de strijders die zich haastten naar die gelukzalige (nederigheid), zaaiden de onheilige demonen lofprijzing doorheen zijn hart. Maar dankzij een goddelijke inspiratie speelde hij het klaar de slechtheid van de geesten te overwinnen met een vrome list. En werkelijk hij stond op en schreef op de wand van zijn cel de namen van de hoogste deugden. Ik bedoel (de naam) van de volmaakte liefde, van de engelachtige nederigheid, van het zuivere gebed, van de onvergankelijke zuiverheid en van andere deugden van die aard. Toen dan zijn (slechte, hoogmoedige) gedachten hem begonnen te prijzen, zegde hij hun: laten wij naar het oordeel gaan. Hij ging dan en las de namen (van die deugden) voor, en schreeuwde tot zichzelf: zodra gij die deugden zult verworven hebben, dan zult gij weten dat gij nog ver van God verwijderd zijt.

24. Wat de kracht van die zon (= de nederigheid) is en haar wezen, kunnen wij niet onder woorden brengen, maar uitgaande van haar werkingen¹⁸ en haar eigenschappen begrijpen wij haar innerlijk wezen.

25.¹⁹ Nederigheid is goddelijke bescherming tegen verblinding van eigen resultaten (*katorthôma*). Nederigheid is afgrond van eigen geringheid (*euteleia*) voor alle dieven onbereikbaar. Nederigheid is "een sterke toren tegen de vijand" (Ps 60,4). "De vijand zal geen voordeel halen met hem, en de zoon – [of liever de gedachte] – der boosheid zal niet doorgaan met hem kwaad te berokkenen, en zijn vijanden zal hij verpletteren voor zijn aangezicht en zijn haters zal hij op de vlucht drijven" (Ps 88,23-24).

26. Naast alle eigenschappen die we tevoren hebben leren kennen bezit de grote bezitter van de rijkdom (van de nederigheid) nog andere eigenschappen in zijn ziel, want die vorige, op één na, zijn teken van de rijkdom (der nederigheid) voor wie hen zien²⁰.

27. Gij zult erkennen en bij het zien u niet vergissen, dat die heilige werkelijkheid (*ousia*) in uzelf aanwezig is, aan de overvloed van onuitsprekelijk licht, en de onzeglijke hevige liefde (*erôs*) voor gebed. Vóór het verwerven daarvan staat er een hart dat niet schimpt op de zonden van anderen. Voorloper van wat gezegd werd is de haat van alle ijdelheid.

28. Wie tot zelfkennis gekomen is met volle gewaarwording van zijn ziel (*en pasêi aisthêsei psychês*), heeft in de aarde gezaaid, want zij die zo niet gezaaid hebben kunnen nederigheid niet doen opbloeien. Hij die tot zelfkennis gekomen is, heeft ook de kennis veroverd van de vreze des Heren. Wie wandelt steunend op haar, bereikt de poort van de liefde.

29. Nederigheid is de poort van het koninkrijk, die binnenleidt wie haar naderen. Het is over haar, meen ik, dat de Heer gezegd heeft: "Wie wil zal binnengaan, en [zonder vrees uit het leven] buitengaan, en weide vinden" (cf Joh 10,9), en een weide met vers gras in het paradijs. "Allen die langs een andere deur [in het monnikenleven (schêma)] zijn binnengegaan, zijn dieven en rovers [van hun eigen leven]" (cf Joh 10,1).

30. Indien wij onszelf willen leren kennen, laten wij dan niet ophouden onszelf te onderzoeken en zodra wij in het diepste van onze hart (*en aisthêsei kardias*) menen dat onze naaste ons in alles overtreft, is de barmhartigheid ons nabij.

31. Het is onmogelijk dat uit sneeuw een vlam uitslaat, maar het is nog meer onmogelijk dat in andersgelovige (*heterodoxos*) mensen nederigheid aanwezig is. Van gelovigen en vromen is deze deugd overigens het bezit, en dat onder voorwaarde dat ze gezuiverd werden.

32. De meesten van ons én noemen zichzelf zondaars én zijn het wellicht ook, maar vernedering (*atimia*) test het hart.

33. Wie zich naar die onbewogen haven (van de nederigheid) spoedt, zal niet ophouden middelen aan te wenden, en redeneringen en beschouwingen en overwegingen en onderzoekingen en navorsingen en handelwijzen en kunstgrepen en gebeden en smekingen te houden en te overwegen en te bedenken, tot wanneer, met de medewerking (*synergeia*) van God²¹ en van nederigere (*tapeinos*) en smadelijkere (*atimos*) manieren van leven, hij de sloep van zijn ziel zal bevrijden van de steeds stormachtige zee van de eigenwaan (*oiêsis*). Wie immers daarvan (van de eigenwaan) bevrijd is, wordt een tollenaar die gemakkelijk kan geëxcuseerd worden voor alle overige zonden.

34.a. Sommigen houden (de herinnering aan) hun vroegere zonden, ook nadat zij vergeven werden, tot aan hun dood (*heôs telous*) als basis voor de nederigheid en slaan daardoor met de vuist hun zinloze eigenwaan. Anderen daarentegen beschouwen zichzelf steeds als schuldig door het lijden van Christus te overwegen. Anderen geringschatten zichzelf omwille van hun dagelijkse tekortkomingen. Anderen hebben tengevolge van beproevingen en ziekten en zonden, die hun overkwamen, hun hoogmoed (*eparsis*) doen vallen, anderen hebben door de moeite om genadegaven (*charisma*) te vinden de moeder van alle genadegaven (= de nederigheid) verworven.

b. Er zijn er ook – of ze nu nog bestaan, kan ik niet zeggen – die naargelang de gaven zelf van God toenemen, zichzelf vernederen, omdat zij menen dat zij zulke rijkdom onwaardig zijn en zich zo gedragen, alsof zij dagelijks hun schuld vermeederen. Dat is de nederigheid, dat is de gelukzaligheid, dat is de volmaakte kampprijs.

35. Telkens wanneer gij ziet of hoort dat iemand in luttele jaren, de hoogste graad van hartstochteloosheid (*apatheia*) verworven heeft, begrijp dan dat hij geen andere weg, maar die gelukzalige en korte weg te voet gegaan is.

36. Een heilig tweespan zijn liefde en nederigheid. Want de eerste verheft, de tweede houdt hen die verheven werden in stand, en laat nooit toe dat ze vallen.

37.a. Iets anders is vermorzeling des harten (*syntrimmos, contritio*, het diepe berouw), iets anders is zelfkennis (*epignôsis*) en iets anders nederigheid. Vermorzeling des harten is een voortbrengsel van het vallen (in zonde) (*ptôma*), want wie valt, wordt vermorzeld en staat in het gebed zonder vrijmoedigheid²², (maar) met een lovenswaardige schaamteloosheid. Als verbrijzeld steunt hij op de staf van de hoop en daarmee verjaagt hij de hond (=demon) van de wanhoop.

b. Zelfkennis (*epignôsis*) is zeker waarnemen van zijn eigen maat en herinnering die zich niet laat afleiden van zijn meest onbeduidende fouten. Nederigheid is geestelijke leer van Christus, die op geestelijke wijze bij hen, die waardig geacht werden, binnengevoerd wordt (*thalamoneuomai*) in de bruidskamer (*tamieion*) van hun ziel en niet kan uitgedrukt worden met zintuiglijk waarneembare woorden²³.

38. Wie zegt helemaal de geur van zulk parfum (= de nederigheid) te ruiken, en op het ogenblik dat hij geprezen wordt, al was

het maar kortstondig, in zijn hart beroerd wordt, of de betekenis van die woorden²⁴ ernstig neemt, dat hij zich niet late bedriegen: hij is reeds bedrogen.

39. Ik heb iemand in volkomen oprechtheid (*en aisthêsei psychês*) horen zeggen: "Niet aan ons, Heer, niet aan ons maar aan uw Naam geef eer" (Ps 113,9); want hij wist dat de natuur, zoals ze is, uit eigen kracht niet onbeschadigd blijft (onder lofprijzingen). "Van U zal mijn lof komen in de grote gemeenschap" (Ps 21,26) dat wil zeggen in de komende tijd. Want vóór die tijd kan ik die lof niet zonder gevaar dragen.

40. Indien de definitie, de omschrijving en het karakter van de hoogste hoogmoed is uit roemzucht deugden te veinzen die wij niet bezitten, zal het dan geen teken van zeer diepe nederigheid zijn, soms fouten die wij niet bezitten voor te wenden om ons te kleineren? Zo heeft gehandeld hij die zijn brood en zijn kaas in zijn handen genomen heeft²⁵. Zo heeft gehandeld hij die zijn kleding heeft uitgetrokken en hartstochteloos, als een kampioen van de zuiverheid door de stad zwierf²⁶. Zulke mannen zullen zich niet bekreunen om de aanstoot bij de mensen, omdat zij door hun gebed de kracht gekregen hebben om op een onzichtbare wijze allen zekerheid te geven.

41. Wie bekommerd is om het eerste (= het aanstoot nemen der mensen), toont dat hij het tweede (= nederigheid) mist²⁷, want wanneer God bereid is ons te verhoren, kunnen wij alles doen. Wil liever de mensen dan God bedroeven. Want God verheugt zich als hij ziet dat wij vernedering (*atimia*) tegemoet lopen, om onze ijdele eigenwaan (*oiêsis*) te verdrukken, te slaan en te vernietigen.

42. Vreemdelingschap (*xeniteia*) beoefend in de hoogste graad, verschaft zulke kamprijzen, want alleen grote mannen kunnen werkelijk verdragen door huisgenoten bespot te worden²⁸. Wees niet ontsteld door wat gezegd is, niemand heeft ooit met één stap een ladder kunnen beklimmen.

43. Hieraan zullen allen herkennen dat wij leerlingen van God zijn, "niet dat de demonen ons gehoorzamen, maar dat onze namen opgeschreven staan in de hemel [van de nederigheid]" (cf Joh 13,35; Lc 10,20).

44. De onvruchtbaarheid pleegt van nature de takken van wat men Citroenbomen noemt naar boven te doen groeien, maar wanneer de takken neergebogen zijn, worden ze sneller vrucht dragend. Wie verstandig denkt, begrijpt²⁹.

45. De trap van die heilige nederigheid heeft vanwege God als (geestelijke) vooruitgang het dertigvoud, het zestigvoud en het honderdvoud (cf Mc 4,20) bekomen. Tot het laatste kunnen de hartstochtlozen (*apathês*) opstijgen, tot het middelste, de dapperen, tot het eerste allen³⁰. Wie zichzelf kent zal er nooit in lopen en ondernemen wat hem te boven gaat, maar hij zet voortaan zijn voet op de weg van die gelukzalige (nederigheid).

46. Vogels vrezten het zicht van de havik, en beoefenaars van de nederigheid vrezten het lawaai van de tegenspraak (*antilogia*)³¹.

47. Zonder voorspellingen, verlichtingen, tekenen en wonderen, hebben velen hun heil bereikt, maar zonder de nederigheid zal niemand ooit binnengaan in de bruiloftszaal³². De tweede (de nederigheid) is de bewaker van die eerste (gaven), zonder haar worden de eerste vernietigend voor hen die te lichtzinnig zijn.

48. Voor het feit dat wij ons niet willen vernederen heeft de Heer in zijn voorzienigheid ook dit geregeld: niemand kan zijn eigen fouten (zo goed) zien als zijn naaste. Daarom is het noodzakelijk dat wij niet aan onszelf maar aan hem (onze naaste) dank betuigen om onze genezing en aan God.

49. Wie nederig is van geest (*tapeinonous*), walgt steeds van zijn eigen wil als van iets misleidends en in zijn gebeden tot de Heer pleegt hij met een onwankelbaar geloof te leren³³ en te gehoorzamen. Hij schenkt geen aandacht aan de levenswijze (*politeia*) van zijn leermeesters, maar hij vertrouwt zich toe aan de Heer, die zelfs door een ezel aan Bileam (2 Pe2,16; Nu 22,28) het noodwendige heeft geleerd.

50. Ofschoon zulke geestelijke werker alles denkt, en doet en zegt volgens Gods wil, vertrouwt hij daarom niet op zichzelf, want voor de nederige is het zelfvertrouwen (*oikeiopistos*) een doorn en een last, zoals voor de hoogmoedige wat een andere hem zegt en opdraagt (*heterolektos*).

51. Het schijnt mij dat het eigen is aan een engel zich niet heimelijk tot zonden (*hamartêma*) te laten verleiden. Want ik heb gehoord dat de aardse engel zei: "Ik ben mezelf van niets bewust, maar daardoor ben ik niet gerechtvaardigd, wie mij oordeelt is de Heer" (1 Kor 4,4). Daarom moeten wij onafgebroken onszelf veroordelen en berispen, opdat wij door vrijwillige vernedering de onvrijwillige zonden afwerpen. Anders zal ons bij onze dood over hen voorzeker zwaar rekenschap gevraagd worden.

52. Wie in zijn gebeden aan God minder vraagt dan hij verdient, zal ongetwijfeld meer krijgen dan hij verdient. Daarvan ook getuigt de tollenaar. Hij bad om vergiffenis, maar hij verkreeg de rechtvaardiging. De bekende rover bad alleen dat de Heer hem in zijn koninkrijk zou gedenken, en hij erfde heel het paradijs (cf Lc 23,43).

53. Het is niet mogelijk in de schepping een vuur te zien dat van nature klein én groot is. Ook is het absoluut onmogelijk dat in de echte (*anatheutos*) nederigheid een vorm van materie (*hylêseidos*)³⁴ aanwezig blijft. Zolang wij vrijwillig zondigen (*ptaiein*), is de ware nederigheid in ons niet aanwezig. Ook is dat (vrijwillig zondigen) het teken van de aanwezigheid (in ons) van het materiële.

54. Daar de Heer wist dat de deugd van de ziel mede gemodelleerd wordt door haar uiterlijk gedrag, nam Hij een linnen doek (cf Joh 13,4) en toonde Hij ons een te volgen tactiek op de weg van de nederigheid. Want de ziel assimileert zich aan onze handelingen en vormt zich naar haar daden en neemt een houding aan op hen afgestemd.

55. Macht was voor een van de engelen de aanleiding tot hoogmoed (*hypsêlôphrosynê*), al had hij haar (de macht) voor dat doel niet gekregen.

56. Anders is de gesteltenis van wie op een troon zit, en anders die van iemand die op een mesthoop zit. Wellicht zette ook daarom die grote gerechtige (= Job) zich op een mesthoop buiten de stad. Want toen, na de volmaakte nederigheid verworven te hebben, zei hij, in de diepte van zijn ziel³⁵ (*en aisthêsei psychês*): "Ik heb mijzelf geringgeschat en ben weggekijnd; ik heb mijzelf beschouwd als aarde en stof" (Job 42,6).

57. Ik meen dat de fameuze Manasse als geen andere onder de mensen gezondigd heeft en dat hij de tempel van God en heel de cultus met afgodenbeelden bezoedelde (2 K 21,4). Had heel de wereld voor hem gevestigd, dan had hij geen enkele compensatie voor (zijn misdaad) kunnen geven. Maar de nederigheid bezat de kracht zelfs het ongeneeslijke bij hem te genezen.

58. "Indien Gij een offer had gewild, ik zou het gebracht hebben", zei David tot God, "maar in [lichamen die als] brandoffers [gebracht worden door te vasten] zult gij geen welgevallen hebben" (Ps 50,18). "Een offer voor God..." (Ps 50,19) en wat volgt is aan allen bekend. "Ik heb gezondigd tegen de Heer", riep ooit die gelukzalige nederigheid tot God na overspel en

moord (2 S 12,13) en onmiddellijk hoorde ze "De Heer heeft uw zonde vergeven" (ibid.).

59. De Vaders, die altijd in herinnering moeten bewaard worden, hebben verklaard dat de lichamelijke inspanningen (*kopos*) weg zijn naar en grondslag van nederigheid. Wat mij betreft, ik³⁶ zeg dat het gehoorzaamheid en rechtzinnigheid van hart is, die ook van nature tegengesteld zijn aan de eigenwaan (*oiêsisis*).

60. Indien deze laatste (de eigenwaan) sommige engelen tot demonen heeft gemaakt, dan kan de eerste (de nederigheid) ongetwijfeld ook van demonen engelen maken. Dat daarom zij die gevallen zijn moed houden.

61. Laten wij ons haasten en met alle kracht ervoor strijden de kruin van de nederigheid te bestijgen. Indien we er echter niet in slagen, laten wij ons dan haasten en ervoor strijden tenminste op haar schouders te klimmen. Maar als ons ook dat niet lukt, laten we dan tenminste (erom strijden) niet uit haar armen te vallen. Want het zou mij verwonderen dat hij die daaruit valt zich een eeuwige gave zal verwerven.

62. Spieren van nederigheid en wegen naar nederigheid, maar geenszins tekenen (dat men haar bereikt heeft) zijn vrijwillige armoede (*aktêmosunê*), verborgen vreemdelingschap (*xeniteia*), verbergen van wijsheid, eenvoud in het spreken, vragen van aalmoezen, verbergen van hoge geboorte, verbanning van vrijpostigheid, verwijdering van veelpraterij. Want niets heeft ooit de ziel zo nederig kunnen maken als de toestand van armoede en de levenswijze van bedelaars. Want dan wordt er getoond dat wij de wijsheid nastreven en de liefde tot God, wanneer wij de mogelijkheid hebben ons te verheffen (*hypsousthai*), maar die verheffing (*hypsos*) onherroepelijk ontvluchten³⁷.

63.a. Indien ge u wapent tegen enige hartstocht (*pathos*), neem haar (de nederigheid) dan als medestrijder: "want op slang en adder zal zij treden en leeuw en draak vertrappen". Ik bedoel op zonde (*hamartia*) en wanhoop (*apognôsis*) zal zij treden, en de duivel en de draak van het lichaam (zal zij) vertrappen (Ps 90,13).

b. Nederigheid is een hemelse wervelwind die de ziel uit de afgrond van zonden kan optillen en omhoogvoeren naar de hemel. Iemand zag ooit in zijn hart haar (=van de nederigheid) schoonheid en gegrepen door verwondering (*thambos*) vroeg hij de naam³⁸ (*prosêgoria*) te vernemen van wie haar had voortgebracht. Stralend en rustig glimlachte zij hem toe en zegde:

“Waarom dringt gij erop aan de naam te vernemen van wie mij voortgebracht heeft? Hij heeft namelijk geen naam. Ik zal u die naam niet zeggen, totdat gij God bezit. Aan Hem zij de eer in eeuwigheid. Amen”.

De afgrond is de moeder van de bron. De nederigheid is de bron van de onderscheiding (diakrisis).

NOTEN BIJ TRAP XXV

1. § 3 Definities van de nederigheid (tapeinôsis). De uitspraken van de wijze (gnôstikos) vaders, waarop Jo.Cl. zich gaarne beroept voor de definities van belangrijke deugden als nederigheid en hartstochteloosheid. Vö p. 190.
2. Volgens Jo.Cl. zijn alle deugden voortdurend door de ijdelheid bedreigd en door de nederigheid beschermd (§36). Daarom zal men met zijn deugden niet te koop lopen, maar ze het best vergeten of ze als niet beschouwen (§ 5). Vö p. 212.
3. Deze instelling vindt men reeds bij de woestijnvaders: Mattoês 11: “Word de minste van allen”; Petrus van Piona 3: Als jonge monnik gaat hij aan tafel bij de ouderlingen zitten, om daar de minste van allen te zijn; VS Mon.Cah. 10-11, p. 165 en 222.
Alle suggesties voor een juiste houding tegenover de medemensen zijn slechts consequenties uit de grondregel dat men op de laatste plaats thuishoort; Vö p. 217.
4. Marcus de Kluizenaar, Drie monastieke werken. Over hen die menen gerechtvaardigd te zijn door hun daden. In Mon Cah 2 p. 67 n. 111: “De nederigheid is geen veroordeling van het geweten, maar kennis van Gods genade en barmhartigheid.” Marc le moine, Traités spirituels et théologiques. De ceux qui pensent être justifiés par leurs oeuvres. in Spir. or. n° 41, p. 52 n° 103).
5. Vgl. §63b.
6. Jo.Cl. noemt de nederigheid een onnoembare genade van de ziel, onverstaaenbaar voor de meesten, alleen gekend door wie haar ervaren hebben. Men verwerft haar alleen van God zelve. Het zwaartepunt ligt dus op het aandeel van God en op het mysterieuze in het wezen van de nederigheid, dat voor het menselijk verstand ontoegankelijk is. Dit maakt iedere beschrijving onmogelijk. Vö p. 208.
7. Dat de nederigheid de toorn verdrijft, vgl. 8§8,16.
8. Voor de betekenis van ‘telos’ aarzelen de exegeten tussen ‘einde (beëindiging), doel en voltooiing’. Aangezien ‘ijdelheid en hoogmoed’ hoogtepunt zijn van de hartstochten kozen we voor de vertaling: ‘voltooiing’.
9. “Geestelijke hinde”= nederigheid; “doodbrengend gif”=“hartstochten”.

De nederigheid als overwinnares van zonde en hartstochten is een wijd-
 verbreide voorstelling in de ascetische literatuur. Vö p. 211. Vgl. 26,III §5.

10. Van de hinde werd aangenomen dat zij bekwaam was slangen te
 doden na ze eerst uit hun holen te hebben verdreven met de adem van haar
 neusvleugels (cf Origenes, Hom.2, 11 in Cant: PG 13, 56C).

11. Beeld aan de bruidsmystiek ontleend om het verhevene en mysterie-
 volle aan te duiden. De nauwe verbinding met de nederigheid voert tot de
 eenwording met God. Vö p. 215.

12 §10 Aan de innerlijke houding van de nederige beantwoordt zijn
 uiterlijke verschijning. Vö p. 214.

13. Van bijzondere betekenis is de verbinding van de nederigheid met de
 hartstochteloosheid: nu eens wordt de nederigheid bron van hartstochtloos-
 heid genoemd, dan weer is zij de dochter van de hartstochteloosheid (26,III§
 55c). Vö p. 214.

14. "Zoals de heilige Drieheid van de personen aanwezig is in de ene
 Godheid en de ene Godheid in de drie personen, zo zijn de boete (meta-
 noia), de rouwmoedigheid (penthos) en de nederigheid verwant met
 elkaar en krijgen zij hechtheid in de goddelijke genade en de genade maakt
 hen één door de ene met de andere te verbinden en de geest tot God te
 verheffen." s

Jo.Cl. put graag analogieën uit de christelijke dogma's die eerder slaan op
 de verbanden die tussen de termen die voorliggen bestaan dan op de
 inhoud van de waarheden waarop gealludeerd wordt. PD p. 336.

"Ik aanbid de drieheid in de eenheid": d.i. die drie goddelijke gaven die
 alleen verschillende realisaties zijn van eenzelfde genadegave. PD p. 341.

15 "Eén plaats: de bodem van de Rode Zee tijdens de doortocht van Israël.
 Eén gedachte: ofwel de gedachte aan de dood, ofwel de gedachte aan het
 komende oordeel, ofwel de gedachte aan het lijden van de Heer." s PD p.
 342.

16. "De dag van de vreugde van het heelal is geen andere dan de dag van
 de verrijzenis van onze Heer en Verlosser, waarop ons geslacht bevrijd
 werd van de eeuwige boeien. Maar sommigen zeggen dat het de dag is van
 de geboorte van de Heer, waarop vanwege de engelen gehoord werd: 'Eer
 aan God in de hoge, enz.'. Anderen zeggen dat het de dag is waarop Noach
 met zijn gezellen de ark verliet." s. PD p. 342.

17. d.i. zijn lippen zullen geen hoogmoedige woorden spreken. DK en PD
 p. 222.

18. "wezen (ousia)" en "werkingen (energeiai)": Jo. Cl. past hier op de
 nederigheid een terminologie toe ontleend aan het vocabulaire van de
 kennis van God, zoals zij werd geformuleerd bij de controverse met
 Eunomius (4e eeuw). Hij sluit zich hier aan bij de leer van Dorotheüs van
 Gaza: "Sommige woorden van de ouderlingen laten ons een glimp opvan-
 gen van die nederigheid en tonen ons een weg om haar te bereiken... Maar
 de nederigheid zelve is goddelijk en onbegrijpbaar" (Onderrichtingen,
 Mon. Cah. 30, p. 61-62).

19. §25 Definities van de nederigheid (tapeinophrosynê).

20. Indien de "karakteristieke eigenschappen" waarover hier sprake is,

die zijn welke de auteur opsomt in § 8, dan moet die welke onzichtbaar is "het oprechte wantrouwen zijn tegenover de eigen goede eigenschappen" PD p. 342.

21. Jo.Cl. onderstreept steeds weer dat de hulp van God onze pogingen ondersteunt en dat wij slechts dankzij haar de hartstochten overwinnen. Vgl. 4§57; 26§18; 26 II §50.

22. "Vrijmoedigheid" (parrêsia) heeft hier niet de pejoratieve betekenis (vrijpostigheid) die het soms heeft in de ascetische literatuur. In zijn Didaskalia IV 53,1 vv beschrijft Dorotheüs de verschillende soorten parrêsia. Vö p. 182.

Deze "vrijmoedigheid" in het gebed is de durf van iemand die zich ervan bewust is, aangenomen zoon te zijn en daarom de zekerheid bezit door God verhoord te worden. De berouwvolle zondaar, zoals de verloren zoon, bezit die durf niet: "Vader ik heb gezondigd tegen de hemel en tegen u, ik ben niet meer waard uw zoon genoemd te worden" (Lc 15,21). Niettemin moet hij niet aan het gebed verzaken maar de opdringerige vriend (Lc 11,8) als voorbeeld nemen en blijk geven van een lofwaardige onbeschaamdheid (anaideia) die een andere vorm van vrijmoedigheid (parrêsia) is. Cf Jo Chrysostomus, De l'incompréhensibilité de Dieu, SC 28, p. 291 en 295. PD p. 342.

23. Jo.Cl. heeft zijn grondovertuiging van het verborgen wezen van de nederigheid ook anders uitgedrukt, door de inwoning van Christus (§3c) met uitdrukkingen te beschrijven, die in de bruidsmystiek thuishoren. Vö p. 209.

24. Voor wie werkelijk nederig is hebben woorden van lof geen waarde. PD p. 342.

25. Abt Simon 2: Een andermaal ging een andere landvoogd op weg om hem (abt Simon) te bezoeken, en de geestelijken meldden het hem op voorhand. "Abba, maak u klaar, de landvoogd hoort over u en is nu op komst om door u gezegend te worden". En hij zei: "Ja, ik ga me klaar maken op mijn manier". Hij trok zijn versleten pij aan, nam brood en kaas in zijn handen, begaf zich naar de ingang en ging daar zitten eten. Toen nu de landvoogd met zijn gevolg aankwam en ze hem zagen, kregen ze minachting voor hem en ze zeiden: "Is dat nu de kluizenaar, over wie we hebben horen spreken?" En ze keerden onmiddellijk terug. VS, (Mon. Cah. 10-11), p.245.

26. Palladius, Historia Lausiaca, Kap 37: Sarapion de Sindonet.

27. "Hij die de nederigheid nastreeft bekommert zich niet om menselijke aanstoot of berisping." s

28. "Daar bespot te worden door huisgenoten mogelijk is voor hen die gevorderd zijn in de deugd maar voor anderen onmogelijk, is vreemdelingschap in zeer hoge graad oorzaak van nederigheid." s (VP het gaat dan wel over geestelijke vreemdelingschap).

29. "Wanneer de bomen rijk beladen zijn met vruchten, doet de vrucht de takken omlaag buigen. Maar de tak die geen vruchten draagt richt zich omhoog en groeit rechtop. Er bestaan zelfs bepaalde bomen waarvan de takken geen vruchten dragen zolang ze omhoog groeien. Maar als men aan

de tak een steen hangt om die naar beneden te trekken, brengt hij vrucht voort. Zo is het ook met de ziel: wanneer zij zich vernedert, draagt zij vrucht; en hoe meer zij voortbrengt, des te meer vernedert zij zich. Want hoe dichterbij de heiligen bij God komen, hoe meer ze inzien dat ze zondaars zijn." Dorotheüs van Gaza, Onderrichtingen, in Geestelijke Werken (Mon Cah 30), p. 59, §33.

30. Eigen aan Jo.Cl. is de opsplitsing van het begrip nederigheid en zijn aanpassing aan de verschillende stadia van de innerlijke ontwikkeling, een procédé dat regelmatig in de Ladder aangewend wordt. Hier gebruikt hij het bijbels schema van dertig-, zestig- en honderdvoudige opbrengst. Vö p. 179.

31. "d.i. de werkers der nederigheid vrezen zelfs de gedachte aan tegenpraak, dat is immers het lawaai." s 5

32. d.i. de eeuwige zaligheid, Vö p. 209 n. 3.

33. "Wat leren? ongetwijfeld het passende en noodzakelijke." s

34. "Een vorm van materie" (hylês eidos): "hartstochtelijke gehechtheid aan het materiële en vrijwillig zondigen is een teken dat we de echte nederigheid niet bezitten, want onthechting van het materiële en vrijwillige verzaking aan de zonde is een teken van haar aanwezigheid." s Volgens DK is "vorm van materie": zintuiglijke gehechtheid aan iets materiële.

35. Zie Vö p. 268 n. 4.

36. Jo.Cl. volgt de traditie niet blindelings. Niet zelden plaatst hij tegenover de traditie zijn eigen mening. Vö p. 191 n. 1.

37. Het zijn voornamelijk vier wortels waaruit de nederigheid langzaam opgroeit:

1) De zelfvernedering, de vrijwillige geringschatting, het bewuste uitschakelen van al wat doet uitblinken, zoals hoge geboorte of uitzonderlijke intelligentie, het afzien van alle zelfvertrouwen, het volledig afstand doen van zichzelf (§62; 26, I § 14). Maar dit zijn slechts de kentekenen voor beginnelingen (26, I § 14b; 21§10-15).

2) Belangrijker is: de blijvende herinnering aan onze zonden verbonden met het bewustzijn dat wij met al wat we gedaan hebben niet dat gedaan hebben wat wij moesten doen, ook al zouden wij duizend doden voor Christus lijden (22§27,28ab en 20-21).

3) Wat nog een nederigheid die uit de zelfvernedering groeit overtreft, is een nederigheid die haar oorsprong in de liefde (agapê) heeft (26, III§ 5 c), die de bron van de nederigheid genoemd wordt (26, I §14d). Voorbeeld is de verschillende houding bij beledigingen. Ze niet alleen gewillig te verdragen uit zelfverloochening, maar de liefde tegenover degene die beledigt te bewaren is een teken van volmaaktheid (21§13).

4) Naast de zelfvernedering en de liefde is de gehoorzaamheid bron van nederigheid (25§59). Vö p. 178.

38. Vgl. §3c.